PAUL BRUNTON

EGIPTUL SECRET

Cuprins:

ALTEŢEI SALE PRINŢUL ISMAIL DAUD

Trei oameni, plecaţi din Cairo într-o magnifică noapte de primăvară, schimbau impresii în apropierea Marii piramide. Unul dintre ei nu era altul decît Alteţea Voastră; al doilea ambasadorul unei puteri orientale; ultimul, modestul redactor al acestor note şi impresii de călătorie. Alteţea Voastră făcu o remarcă: ar fi dificil, în Egiptul de azi, a descoperii vestigii ale acelei spiritualităţi insolite sau ale acelei magii stranii care făceau şi obiectul investigaţiilor mele din această călătorie. Cu multe alte ocazii, din nou, v-aţi exprimat aceeaşi părere.

Cu toate acestea, eu mi-am urmat căutările, nu fără a descoperi mici rezultate pe care le cred susceptibile de a-i interesa pe occidentali. Dacă ofer Alteţei Voastre această expunere, o fac deoarece îndrăznesc să sper că veţi putea culege din ea un argument mai puternic în favoarea convingerii care mă animă şi în acelaşi timp veţi putea înţelege mai bine de ce o nutresc. Această dedicaţie vrea, de asemenea, să vă aducă o mărturie a bucuriei pe care mi-o provoacă consideraţia personală stabilită între noi, independent de orice deosebire de ordin intelectual.

În cele din urmă, fie ca aceste pagini să reprezinte un tribut adus Egiptului, ţara a cărei fizionomie modernă vă este atît de familiară şi ale cărei sanctuare din trecut exercită asupra mea o atracţie atît de vie! Aş adăuga, dacă-mi este permis să reiau sau să adaptez vechea formulă a romanilor:

«Cine a băut odată din apa Nilului va fi întotdeauna prietenul celor ce locuiesc pe malurile acestui fluviu puternic.»

O NOAPTE ÎN COMPANIA SFINXULUI

Ultimul turist plecase, fiindu-i foame; ultimul ghid îmbrăcat în negru, gratificase pentru a mia oară vizitatorii străini cu informaţiile superficiale asupra ţării sale antice. Un grup de măgari obosiţi şi cămile greoaie, morocănoase, luaseră drumul întoarcerii cu ultimii călători ai zilei.

În decorul egiptean, căderea crepusculului este un lucru de neuitat, de o frumuseţe inegalabilă. Totul îşi schimbă culoarea; între cer şi pămînt apar contrastele cele mai izbitoare.

Eram singur, aşezat pe nisipul galben atît de primitor, în faţa Sfinxului calm în toată majestatea sa regală. Privirile mele fascinate cercetau spectacolul acestor culori eterice care se estompau la fel de dulce cum apăruseră, în timp ce soarele care murea, înceta să mai arunce asupra Egiptului aurul gloriei sale. Flacără misterioasă, splendoare supremă care lasă în urmă vestul african, cine deci ar putea primi mesajul sacru trimis de cer, fără a se simţi transportat pe loc în paradis! Acest extaz se va reproduce atîta timp cît oamenii nu vor sucomba sub grosolănia absolută, sub moartea spirituală, atîta timp cît ei vor persista să iubească acest soare, părinte al vieţii, unic deţinător al secretului atîtor fapte uluitoare. Desigur, nu erau lipsiţi de perspicacitate anticii care îl adorau pe Ra, marele astru, venerîndu-l în sufletele lor ca pe un zeu.

La început rămăsese jos la orizont, înflăcărînd magnific toată bolta de un roşu scînteietor, ca al cărbunilor încinşi. Apoi tonul se făcu mai blînd; o nuanţă mai deschisă de coral îşi risipi blîndeţea de-a lungul orizontului. Blîndeţe mereu mai pronunţată pînă cînd, ca într-un curcubeu, vreo şase nuanţe diferite, mergînd de la roz pînă la verde şi auriu, încep să se agite ca şi cum şi-ar disputa momentul de supremaţie într-o fantastică licitaţie.

În sfîrşit, totul se absorbi fără grabă cu reflexe gri opaline la căderea crepusculului. Simultan ce globul vast al astrului se sucomba, avu loc dispariţia tuturor acelor nuanţe care te

fermecau, tăindu-ţi respiraţia.

Contra acestui tablou de fond, vedeam detaşîndu-se în atmosfera opalină, Sfinxul, îmbrăcînd încetul cu încetul coloritul său nocturn. Veni apoi momentul cînd ultimele raze împurpurate nu mai asaltau cu strălucirea lor vie faţa sa impenetrabilă.

El apărea din imensitatea nisipurilor, figură uriaşă, corp întins, cel care de-a lungul vremurilor inspira beduinilor superstiţioşi frica, sugestiv tradusă în numele pe care ei i-l dădeau: «părintele groazei», tot acela care provoacă mereu uimire călătorilor sceptici, dovadă fiind întrebările care de la sine ţi se învălmăşesc pe buze cînd colosul îţi apare pentru prima oară în faţa ochilor împietriţi. Misterul acestui leu cu cap omenesc n-a încetat să exercite o atracţie nesfîrşită asupra a generaţii întregi de vizitatori. Enigmă chiar pentru egipteni, dă bătaie de cap lumii întregi. Cine l-a sculptat? În ce epocă? Nimeni nu ştie. Egiptologul cel mai erudit trebuie să se limiteze la emiterea de presupuneri gratuite asupra Sfinxului, a istoriei şi semnificaţiei sale.

În slaba lumină lăsată de ziua care dispărea, privirile mele tocmai se opriră la ochii de piatră ai Sfinxului. Impasibil, cîte n-a observat el! Cîte miriade a văzut sosind rînd pe rînd, punîndu-i din priviri mereu întrebările lor zadarnice, apoi îndepărtîndu-se, descurajate. Pururi nemişcat, el a văzut lumea atlanţilor dispă-rînd pentru totdeauna sub ape. Surîsul său imperceptibil a fost martor la punerea în aplicare a proiectelor îndrăzneţe ale unui Mena, primul dintre faraoni care a deturnat cursul Nilului adorat de egipteni, forţîndu-l să ocupe o nouă albie. În tăcerea sa marcată de regrete l-a văzut pe Moise, gravul, tăcutul Moise, salutîndu-l cu un suprem rămas bun. Mereu mut, îndurerat, a contemplat suferinţele ţării sale pustiite, ruinate după năpustirea asupra Egiptului a năvălitorilor crudului Gambyse, împărat persan. Fermecat şi în acelaşi timp dispreţuitor, a văzut-o pe mîndra Cleopatra, cu bucle mătăsoase, coborînd dintr-o corabie a cărei pupă era din aur, pînzele de purpură şi vîslele din argint. El l-a văzut cu bucurie pe tînărul Isus mergînd în căutarea înţelepciunii Orientului, etapă ce pregătea ora fixată misiunii sale publice, ora la care Tatăl Său îl trimitea să aducă mesajul divin al milei şi iubirii. Nu fără o bucurie ascunsă l-a binecuvîntat pe tînărul nobil, pe cît de viteaz pe atît de generos şi cultivat, cel care a fost Saladin, şi Saladin, cu lancea scoasă,

cu banderola verde purtînd imaginea Semilunei, a început cavalcada care urma să-l conducă pînă la tronul sultanului Egiptului. Semnal de avertizare mut, Slinxul l-a ascultat pe Bonaparte, instrument al destinelor europene, numele lui Napoleon eclipsîndu-le pe toate celelalte, înainte ca acelaşi personaj, mohorît şi sumbru să ajungă a pune piciorul pe Belerofon. A văzul Sfinxul, nu fără oarecare melancolie, atenţia întregii omeniri fixîndu-se asupra ţării sale cînd mormîntul unuia din mîndri săi faraoni a fost deschis, oferind curiozităţii moderne mumia regală şi cele ce-l înconjurau pe nobilul stăpînilor.

Da, cu adevărat, ochii de piatră au văzut multe lucruri. Ce văd ei acum? Dispreţuind oamenii care se obosesc şi se agită pradă unor activităţi vulgare şi trecătoare, indiferenţi la trecerea nesfîrşită a bucuriilor şi suferinţelor pe care în valea Nilului le vede defilînd, cunoscînd fatalitatea destinului de care sînt marcate toate evenimentele mari, ochii de piatră, din fundul vastelor orbite fixează eternitatea. Da, ai acest sentiment puternic: imuabili, printre vicisitudinile vremurilor ei privesc începuturile lumii, tenebrele necunoscutului...

Sfinxul trecu de la gri la negru, un negru de mătase; cerul îşi pierdu opalescenţa tristă, argintie, totul cufundîndu-se în întuneric, stăpînul deşertului.

Dar Sfinxul mă obseda încă, îmi fascina atenţia ca în virtutea unui magnetism irezistibil. Simţeam că apropierea nopţii era ceea ce îl făcea să se simtă în elementul lui. Fondul întunecat din spatele său, iată cadrul potrivit. Ceea ce are mistic o noapte africană crează pentru el atmosfera cuvenită. De asemenea, numai în orele nopţii se furişează şi revin Ra şi Horus, Isis şi Osiris, toţi zeii dispăruţi ai vechiului Egipt. Am decis atunci să aştept ca luna şi stelele să concureze pentru a-mi dezvălui încă o dată Sfinxul adevărat. M-am aşezat; eram singur şi totuşi, cît de mare era imensa disperare a deşertului nu m-am simţit izolat; cu adevărat, această senzaţie îmi era cu totul străină.

Nopţile Egiptului diferă în mod straniu de nopţile Europei. Unele se apropie molcom, palpită de mii de prezenţe pe cît de vii, pe atît de invizibile răspîndind o umbră cu nuanţe indigo, la care un suflet sensibil trăieşte un sentiment cu adevărat magic. Altele au ceva dur; îţi impun realitatea lor brutală, negrul lor categoric, iată ce simţeam pentru a suta oara cînd prima stea de seară îşi făcea veselă apariţia, scînteind foarte aproape, aşa

părea, cu o luminozitate fără egal în ţările noastre, în timp ce, printr-o alunecare graţioasă luna îşi dezvăluia prezenţa iar cerul prinsese a semănă cu o boltă de catifea albastră.

Atunci mi-a fost dat să văd Sfinxul aşa cum rar se arată turiştilor. Mai întîi tăiat adînc în stîncă, conturul întunecat, cutezător, înalt ca o locuinţă de patru etaje din oraşele noastre, lungit în linişte în inima deşertului. Apoi, pe măsură ce, bucată cu bucală, detaliile prinseseră a se lumina, a apărut faţa argintată, au apărut labele întinse ale bătrînului personaj binecunoscut. Atunci am descoperit în el simbolul emoţionant al acestui Egipt, a cărui origine misterioasă datează din timpuri imemoriale. Cu atitudinea unui cîine de pază solitar, asigurînd o pază eternă secretelor preistoriei, visînd la acele lumi ale Atlantidei despre care fragila, memorie omenească n-a reţinut măcar numele, măreaţa creatură de piatră va supravieţui, în acelaşi fel, oricărei civilizaţii zămislită astăzi de rasa noastră; întotdeauna va păstra neştirbit secretul vieţii sale interioare. Faţa sa sobră şi măreaţă nu trădează nimic, buzele sale strînse au jurat tăcere veşnică; dacă Sfinxul deţine un mesaj ascuns pentro oameni şi l-a transmis de-a lungul veacurilor la un număr foarte mic de privilegiaţi, dotaţi cu o rară înţelegere, chiar acest mister, cum ar fi «cuvîntul maestrului» la francmasoni, ar fi fost şuşotit la urechea celui ales ca un «suflu» uşor. Nu vom fi surprinşi să auzim pe scriitorul latin Pliniu declarînd că Sfinxul este «o operă de artă minunată asupra căreia s-a păstrat tăcerea, populaţia din jur considerîndu-l o divinitate».

Noaptea aranjează Sfinxului o ambianţă perfectă. Atît în spatele său cît şi în dreapta şi în stînga sa se întinde «oraşul morţilor», spaţiu vast unde mormintele, literalmente, mişună. De jur împrejurul platoului stîncos care se înalţă, răsărit din nisipuri, la sudul, vestul şi nordul Sfinxului, aceste morminte au fost săpate pentru adăpostirea sarcofagelor cadavrelor regale şi a altor mumii, personaje importante şi demnitari aparţinînd nobilimii sau clerului.

De şase ani încoace, chiar egiptenii urmînd direcţia pionierilor occidentali, au întreprins eforturi susţinute şi sistematice pentru a scoale la lumină toată partea centrală a acestei vaste necropole. Cu mari eforturi au degajat imensele dune de nisip care acopereau locul; astfel au apărut curînd pasaje înguste, săpate în stîncă precum tranşeele, care se

încrucişează şi duc de la un mormînt la altul, ca şi potecile pavate ce unesc piramidele cu templele lor. Am parcurs acest loc de la un capăt la altul, am vizitat reţeaua imensă de morminte, locuri de îngropăciune private, camere de preoţi, capele funerare. În mod sigur, nici o denumire n-ar putea fi dată mai exact decît cea de «oraş al morţilor». El conţine două cimitire vaste, suprapuse, care separă un spaţiu de mai mulţi metri şi un interval de aproape trei mii de ani. Aceşti egipteni din vechime săpau adînc cînd doreau să-şi ascundă bine morţii; nici un mormînt nu se găseşte la mai puţin de o sută nouăzeci de picioare sub nivelul renumitei şosele. Am pătruns în cavourile celei de-a patra dinastii; efigiile în piatră, portretele perfecte ale defuncţilor, vechi cam de cinci mii de ani, rămîneau acolo, trăsăturile păstrîndu-se distincte şi putînd fi recunoscute, astfel încît s-ar putea considera discutabile serviciile pe care se presupune că le-ar putea aduce spiritelor.

Totodată, nu este mormînt în care să intri fără să găseşti deplasat capacul greu al sarcofagului şi de unde să nu fi dispărut toate bijuteriile care împodobeau acel loc funerar. Dispariţie contemporană chiar a descoperirii, în momentul săpăturilor. Nu s-au lăsat pe loc decît statuetele de piatră şi vasele conţinînd măruntaiele cadavrelor mumificate. Şi aşa, vechiul Egipt a cunoscut distrugătorii de morminte; cînd plebea se ridica împotriva claselor conducătoare care degenerau sau erau în declin, îşi lua revanşa furînd din acest vast cimitir, unde înalţii demnitari primiseră onoarea de a se odihni, alături de mumiile suveranilor pe care îi serviseră în timpul vieţii.

Defuncţii, puţini la număr, ale căror mumii au scăpat primilor hoţi, au dormit un timp în pace, pînă cînd, la rîndul lor grecii, romanii şi arabii au venit să-i trezească. Celor care au scăpat şi de aceste noi încercări, le-a fost acordat un lung repaus care n-avea să dureze însă mai mult decît pînă la începutul secolului al XIX-lea, cînd arheologii moderni începură explorarea subsolului Egiptului şi căutarea a ceea ce hoţii de altădată omiseseră să ia. Să nu ne înduioşăm oare de aceşti faraoni şi alţi sărmani prinţi îmbălsămaţi cărora li se violează mormintele şi li se fură comorile? Chiar dacă mumiile lor nu par a fi distruse, sfărîmate în bucăţi de către hoţi în căutarea de bijuterii, nu sînt totuşi condamnate a nu avea alt loc de repaus decît muzeele, rămînînd mereu expuse curiozităţii privirilor şi comentariilor

oricărui vizitator?

Acesta este anturajul lugubru unde, în compania defuncţilor înmormîntaţi de atîta vreme, se înalţă Sfinxul singuratic. El a fost martor la jefuirea cavourilor din «oraşul morţilor», rînd pe rînd de către egiptenii rebeli şi de către cotropitorii arabi. Nu este de mirare că Wallis Budge, renumitul specialist şi custode al antichităţilor egiptene de la British Museum, a ajuns la concluzia că: «Sfinxul era destinat să îndepărteze spiritele rele din mormintele aflate în împrejurimile sale». Cine se mai poate mira că - aceasta acum vreo trei mii patru sute de ani - regele Thutmes al IV-lea a pus să se scrie pe o bucată de piatră de patrusprezece picioare înălţime, pe care a înălţat-o pînă la pieptul Sfinxului, cuvinte ca acestea: «un mister magic a domnit în aceste locuri de la origini, deoarece figura Sfinxului este o emblemă a lui Khepera (zeul nemuririi), cel mai mare dintre spirite, fiinţa venerabilă care odihneşte aici. Locuitorii din Memphis şi ai întregului district ridicînd mîinile către el, pentru a se ruga în faţa sa.» Este atunci oare un miracol faptul că beduinii satului din apropierea lui Gizeh, păstrează tradiţii asupra spiritelor şi umbrelor care plutesc noaptea în aer, în jurul Sfinxului, regiune care în concepţia lor este cea mai bîntuită de fantome, de pe pămînt? Un asemenea cimitir nu este oare fără analogie în lume? Şi îmbălsămînd corpurile celor mai buni dintre ei, egiptenii nu prelungesc oare pentru un număr de ani într-adevăr insolit, contactul acestor spirite cu umanitatea?

Da, desigur, noaptea este cea mai potrivită pentru a ne gîndi la Sfinx. Atunci chiar şi pentru individul cel mai puţin impresionabil, lumea spirituală pare mai aproape, sufletul nostru devine accesibil la senzaţii pînă atunci nebănuite, în timp ce, de jur-împrejur obscuritatea domneşte, conferă chiar formelor aspre ale lumii materiale contururi fantomatice. Cerul nopţii s-a făcut indigo purpuriu, coloratură mistică, în armonie cu speranţele mele.

Numărul stelelor a crescut; ele domnesc acum asupra întinderilor întunecate. Luna contribuie, de asemenea, pregnant la luminarea acestui tablou spectral, unde liniştea nu este tulburată de nimic, sub privirile mele.

Formele prelungite ale corpului leului se etalau tot mai vizibile pe platforma stîncoasă alungită. Faţa enigmatică se menţinea într-o luminozitate ceva mai nuanţată. În spatele şi în

faţa mea, platoul strîmt se pierdea confuz în deşertul care se dispersa din ce în ce, înainte de a dispărea, înghiţit în umbra perspectivelor întunecate.

Priveam detaliile graţioase ale modului de împodobire, al capului Sfinxului, imagine bogată, fluturînd, asemănătoare unei peruci; contururile sale se lăsau greu de distins. Mod de împodobire regal; acesta conferă Sfinxului măreţia sa majestuasă şi deplina sa distincţie, calităţi inerente legăturii suverane, care, încingînd fruntea, ţine ridicată gluga sa. Acela era simbolul puterii şi al suveranităţii asupra lumii trecătoare cît şi asupra lumii spirituale, emblema puterii în acelaşi timp divină şi umană. Adesea în scrierile hieroglifice, figura Sfinxului desemnează pe stăpînul ţării, atotputernicul faraon; o veche tradiţie merge pînă la a afirma că acest monument acoperă mormîntul unui monarh numit Armais. Arheologul francez Mariette, care a fost directorul muzeului egiptean din Cairo, a acordat acestei tradiţii suficient credit pentru a întreprinde exploatarea fundaţiilor stîncoase de sub Sfinx. Iată ce a afirmat în faţa adunării unei societăţi savante: «Nu este imposibil, ca undeva, în interiorul corpului acestui monstru, să existe o criptă, un cavou sau o capelă subterană care ar putea fi un mormînt». Dar moartea a venit să-l cheme pe el însuşi şi să-l facă să coboare în mormînt, la puţin timp după ce concepuse acest proiect. De atunci, nimeni n-a încercat să străpungă fie solul pietros care înconjoară Sfinxul, fie roca platformei sale. Cînd am abordat acest subiect eu profesorul Selim Hassan, căruia oficialităţile egiptene i-au încredinţat săpăturile în «Oraşul morţilor», cînd l-am întrebat despre posibilitatea unei sub-structuri a Sfinxului, cu săli ce au scăpat descoperirilor de pînă acum, mi-a replicat categoric şi decisiv: «Sfinxul însuşi este tăiat în masa rocii. Numai această masă se poate găsi dedesubt». Am ascultat aceste cuvinte cu respectul pe care profesorul îl merită în orice privinţă. Şi totuşi, imposibil de a mă decide, fie a adopta afirmaţia sa, fie a o respinge, am preferat să las problema în suspensie. Numele Armais seamănă mult cu Harmachis, zeul solar, care, după altă legendă, ar fi personificat de Sfinx. După toate probabilităţile, Sfinxul nu acoperă nici un mormînt şi cele două tradiţii s-au menţinut mai mult sau mai puţin combinate între ele, în cursul evoluţiei milenare lente. Dar se pot tăia cavităţi în rocă nu numai pentru a face morminte şi egiptenii,

ocazional, nu s-au privat de a recurge la acest procedeu cu alte scopuri. Dovadă, criptele lor subterane unde se îndeplineau funcţii precise, exclusiv religioase. Există tradiţii vechi şi persistente, consemnate în documente caldeene, greceşti, romane şi chiar arabe, care vorbesc de un pasaj subteran pe care îl foloseau preoţii pentru a merge de la Marea piramidă la Sfinx. Majoritatea acestor tradiţii ar putea să nu se sprijine pe nimic, dar nu iese fum fără foc, cît de slab ar fi el; cînd un popor ca cel egiptean s-a arătat atît de înclinat spre a săpa pasaj după pasaj în grosimea rocii şi de a ascunde căile de acces, cînd nici un localnic din zilele noastre n-ar şti să desemneze un singur punct de pe teritoriul său care să nu fi făcut obiectul activităţii vreunei cîrtiţe umane, săpîndu-şi acolo un drum. Vechii artişti care au tăiat stela granitică a lui Thutmes plasată între picioarele din faţă, reprezintă Sfinxul odihnindu-se pe un postament cubic, un adevărat edificiu, prevăzut cu o uşă şi ornamente. Este posibil să se fi inspirat această construcţie din vreo legendă ancestrală acum dispărută? A fost acolo un templu, asemănător acestui postament tăiat în masa stîncoasă şi purtînd deasupra acoperişului un uriaş, Sfinxul? Vom şti asta, mai devreme sau mai tîrziu.

Un fapt este totuşi stabilit: Sfinxul n-a fost sculptat în întregime în stînca ale cărei dimensiuni au fost găsite insuficiente pentru execuţia planului trasat constructorilor. Aceştia s-au văzut deci obligaţi să folosească pentru o parte a spatelui rotunjit şi pentru labele anterioare lungi de cincizeci de picioare, cărămizi arse special în acest scop şi pietre scobite pentru a completa munca lor de ciclop. Această placare, adăugată astfel, a cedat parţial la atacurile vremii şi ale oamenilor; locul unor cărămizi a rămas gol şi au dispărut de asemena cîteva pietre. Cam acum o sută de ani, Colonelul Howard Vyse se întorcea în Anglia după terminarea serviciului în India. La Suez, trebuia să debarce şi să ia diligenta de poştă, pe care vechea companie East India o folosea la transportul ofiţierilor pînă la Cairo şi la Mediterană, unde ei se îmbarcau din nou. Colonelul a întîrziat un timp la Cairo, atras de Sfinx şi de piramidele pe care le-a vizitat în mai multe rînduri. I s-au povestit vechile legende. El a vrut să se convingă. Procurîndu-şi nişte vergele lungi de fier, prevăzute fiecare cu cîte o daltă la unul din capete, a sfredelit în umărul Sfinxului pentru a stabili

dacă este gol pe dinăuntru sau nu. Rezultat decepţionant: sonda a pătruns pînă la douăzeci şi şapte de picioare în masa de stîncă, iar găurile datorate acestor eforturi arată încă urmele lor. Din nenorocire, în epoca lui Vyse, numai faţa şi capul Sfinxului erau vizibile din enorma masă de nisip ce-i acoperă corpul. A lăsat atunci trei sferturi din monument intacte şi nu s-a mai apropiat nici măcar de baza sa...

Noaptea se furişa liniştită şi tăcută ca o panteră, dacă nu luai în seamă scheunatul oribil, aproape ca un ţipăt omenesc, al unor jaguari ai deşertului, marcînd trecerea ceasurilor. Eram acolo, Sfinxul şi cu mine, sub splendoarea înstelată a cerului african; legătura stabilită între noi se consolida; de la simpla cunoştinţă am progresat spre prietenie; poate vom începe să ne înţelegem firesc, într-o oarecare măsură.

Cînd am venit la el prima oară, cu un număr de ani în urmă, el privea pe delături, calm şi dispreţuitor. Ce eram eu atunci pentru acest uriaş, un simplu muritor, un pigmeu în plus, o creatură în plus printre vieţuitoarele tumultoase care se mişcau pe două picioare, făcute dintr-o deşartă suficienţă, din dorinţe capricioase şi din gînduri nebune. Cît despre mine, crezusem că văd în el o emblemă ştearsă a acelui adevăr pe care nimeni nu-l va descoperi vreodată, un idol colosal dedicat Necunoscutului în faţa căruia toate rugăminţile cădeau fără răspuns în nisipul alburiu şi toate întrebările pe care el le auzea se pierdeau în gol. M-am întors mai sceptic şi mai dezamăgit decît înainte, obosit de această lume şi copleşit de amărăciune.

Dar anii care au trecut, nu s-au scurs în van. Viaţa: un alt nume pentru educaţia spirituală. Stăpînul Invizibil m-a făcut să înţeleg umil două lucruri importante:

Am învăţat că globul nostru nu se învîrteşte în spaţiu fără motiv.

Am revenit la Sfinx într-o dispoziţie bună, limpezită. În compania sa nocturnă, el întins la înălţime, în vîrful deşertului Libiei, eu ghemuit în nisip, cu picioarele încrucişate, îmi reluam meditaţia asupra semnificaţiei colosului.

Întreaga lume cunoaşte imaginea Sfinxului şi ştie să recunoască figura sa mutilată. Ceea ce nu ştie lumea, este cum şi cînd a fost tăiat în masivul de calcar care răsare din nisip şi apoi, ce mîini au transformat roca într-o statuie de proporţii atît de gigantice.

Arheologia tace, înclinînd capul, nu fără o confuzie ascunsă, căci a trebuit să înlăture acele conjuncturi împodobite cu un întreg aparat de teorii, pe care, pînă de curînd, le prezenta cu atîta siguranţă. Ea nu mai îndrăzneşte să pronunţe un nume definit, ea nu mai riscă să propună o dată precisă. Ea nu va mai şti mult timp dacă să atribuie Sfinxul regelui Khafra sau regelui Khufu, observînd că inscripţiile se mărginesc să ateste existenţa monumentului în timpul domniei lor. În papirusurile descoperite în zilele noastre nu se face practic nici o aluzie la existenţa Sfinxului dincolo de cea de-a optsprezecea dinastie. În ce priveşte documentele lapidare, nu figurează nici o menţiune la Sfinx înainte de a patra dinastie. Cercetarea vestigiilor scoase la iveală cu ocazia săpăturilor, a pus în lumină o inscripţie care vorbeşte de Sfinx ca despre un monument a cărui origine se pierde în noaptea timpurilor şi care a fost descoperit întîmplător, după ce fusese îngropat de nisipurile deşertului şi uitat complet. Această inscripţie este din vremea celei de-a patra dinastii, întemeiată de faraonul care a trăit şi domnit în Egipt acum aproximativ şase mii de ani. Chiar pentru aceşti stăpînitori antici, Sfinxul avea deja o vîrstă imposibil de evaluat.

Noaptea aducea cu ea somnul, dar, oră de oră, cu încăpăţînare, l-am alungat de la mine. Totuşi, cum ajunsesem aici cu meditaţiile mele nocturne, pleoapele începură să slăbească, pradă unei revolte involuntare şi mă cuprinse o uşoară toropeală. În mine se înfruntau două forţe. Una era dorinţa arzătoare de a rămîne de veghe toată noaptea, participînd la straja Sfinxului, cealaltă, o tendinţă care se accentua, de a-mi lăsa atît spiritul cît şi corpul, pradă mîngîierii dulci, aducătoare de somn, a obscurităţii înconjurătoare. În cele din urmă am hotărît să fie pace între una şi alta; în termenii acestui tratat, îmi ţineam ochii cu greu deschişi, nu erau decît nişte fante prin care nu vedeam aproape nimic ,dar îmi ţineam spiritul aproape treaz, lăsîndu-mi gîndul să alunece într-o visare unde culorile defilau într-o molcomă procesiune.

Am rămas aşa un timp, abandonat acelei melancolii senine care survenise, cînd gîndirea s-a întrerupt. Cît a durat asta, nu ştiu, dar a venit un moment în care am încetat să văd culorile, un peisaj vast apărîndu-mi în locul lor. Ceea ce era fantastic acolo, era strălucirea unei lumini argintate, mult mai intensă faţă decît se putea lumina un peisaj sub lună plină.

Dar, totul în jurul meu se anima cu sumedenie de figuri întunecate, fugind de colo pînă colo, unii purtînd pe cap coşuri încărcate, alţii urcînd şi coborînd pe nişte schele ce păreau puţin solide, care se sprijineau de o enormă stîncă ascuţită. Printre ei erau supraveghetori, dînd ordine muncitorilor sau controlînd atent eforturile celor care mînuiau ciocane şi dălţi deasupra stîncii pe care o modelau după un model determinat în prealabil. Aerul răsuna de zgomotul loviturilor repetate.

Toţi aceşti oameni aveau faţa prelungă şi aspră, pielea de o nuanţă brun roşcată sau galbenă, bătînd în gri. De asemenea, buza lor superioară se prelungea în mod vizibil.

Munca lor fiind terminată, iată că în locul pantei abrupte, stîncoase, care predomina locul, a apărut o gigantică figură omenească, pusă pe corpul unui leu uriaş, fiinţă stranie, care străbătea culcată într-o vastă depresiune artificială, detaşîndu-se acum de cîmpie. O scară mare, profundă, magnifică ducea pînă la ea. În vîrful podoabei curioase pe care o purta personajul pe cap, ale cărei falduri se detaşau în spatele urechilor sale, se pusese un disc de aur masiv.

Sfinxul!

Oamenii dispărură. Peisajul se goli ca un mormînt părăsit. Atunci, am constatat că o mare imensă îşi întindea apele în spaţiul situat în stînga mea, linia ţărmului desenîndu-se la mai puţin de o milă. În liniştea înconjurătoare era ceva sinistru; nu puteam înţelege, pînă cînd, chiar din inima oceanului s-a ridicat un tunet profund, pămîntul s-a agitat şi a tremurat dedesubtul meu; cu un muget asurzitor, apele au izbucnit în sus, un zid imens s-a precipitat spre noi, Sfinxul şi cu mine; ele înghiţindu-ne şi pe unul şi pe celălalt.

Potopul!

A intervenit o pauză; că a durat un minut sau o duzină de ani, nu ştiu. Apoi, deodată m-am regăsit aşezat la picioarele marii statui. Priveam în jur: nici o mare. În loc de un spaţiu vast, plin de mlaştini pe jumătate secate, nu puteai vedea decît, ici şi colo, întinderi de rotocoale mici, albe, sărate, uscîndu-se la soare. Şi soarele strălucea mîndru asupra ţinutului, întinderile crescînd mereu în dimensiuni şi ca număr. Tot timpul, astrul îşi revărsase peste tot focul absorbant, pînă la ultima urmă de umezeală; el transforma locul într-un ţinut de nisip dulce şi sec, de o culoare galben palid.

Deşertul!

Sfinxul stăruia în admirarea peisajului; buzele sale groase, puternice, intacte, păreau pe punctul de a schiţa un surîs, aparent satisfăcut de existenţa sa solitară. Ce armonie perfectă între personajul singuratic şi anturajul său care nu era mai puţin izolat! În acest colos nepăsător, însuşi spiritul singurătăţii părea că şi-a găsit o demnă reîncarnare.

El a rămas astfel în aşteptare, pînă cînd, într-o zi, o mică flotilă de vapoare care înaintau, s-a oprit la malul fluviului şi nişte oameni au coborît din ele. Ei s-au apropiat încet, apoi, s-au prosternat în faţa lui, murmurînd rugăciuni pătrunse de o mare bucurie.

Începînd din aceeaşi zi, farmecul liniştii a fost distrus. De atunci s-au construit locuinţe, nu departe de acolo, în ţinutul de jos şi au venit regii, cu clerul lor, să facă curte celui care era el însuşi regele deşertului, rege fără curte însă.

Viziunea mea s-a stins cu aceste întîmplări; ca flacăra pe care candela încetează să o mai emită cînd nu mai are ulei pentru a o alimenta.

STRĂJERUL DEŞERTULUI

Stelele se îmbulzeau tot mai multe pe cer, luna în creştere, continua să surîdă curtenitor deasupra noastră, Sfinxul rămînînd transfigurat, trandafiriu şi majestuos sub razele argintii. Cînd am întors capul spre stînga, acolo unde în viziunea mea, privisem marea aruncîndu-se furioasă asemenea unui monstru, înghiţind totul în calea sa, un liliac, confundîndu-mă probabil, în nemişcarea mea, cu mediul înconjurător, îşi izbi aripile de capul meu iar apoi îşi continuă zborul, nu fără a-mi provoca un fior de dezgust de-a lungul şirei spinării. Cred că ieşise din vreun cavou cu mumii, găsit deschis.

Şi eu, visam la oceanul enorm de nisip care se desfăşoară de-a lungul a trei miloane de mile pătrate în Sahara, flux pe care nimic nu-l poate împiedica pînă ce atinge coama lungă a înălţimilor străvechi, apărute din pămînt ca o zidărie pictată în trandafiriu, zidărie care protejează Egiptul şi străjuieşte valea Nilului pe o atît de mare distanţă. Natura pare să fi ridicat

intenţionat colinele libiene pentru a feri Egiptul de a fi înghiţit de nisipurile aceluiaşi deşert, care la rîndul lui, era tot opera sa.

Pericolul este mereu prezent. În fiecare an, pe la începutul primăverii, un vînt de o putere înspăimîntătoare, ca un ciclon, declară război Africii de miazănoapte suflînd cu furie de-a lungul acestui întreg continent, de la malurile Atlanticului. Pe măsură ce înaintează, asemănător unei armate cotropitoare, îmbătată de prăzi şi de victorie, nisipul şi praful se deplasează împreună cu el. Trombele formate astfel din acumularea grăunţelor de nisip, învolburîndu-se, se răspîndesc peste tot, acoperind pămîntul cu un linţoi auriu. Acolo unde nu se opune nici o rezistenţă la invazia lor, ele aduc cu timpul o dezolare de mormînt căci acoperă cabane, case, monumente, temple, pînă la oraşe întregi. Aceasta este puterea imperială, imparţială a nisipului galben; el domneşte ca un monarh absolut. Forţa vîntului poate merge pînă la întunecarea totală a cerului şi pierderea din vedere a soarelui. Norii de nisip, în vîrtejuri, adesea opaci ca cea mai autentică ceaţă londoneză, sînt împinşi cu o mare viteză, apoi o parte se aşează pe obiectele întîlnite în cale; din aproape în aproape le acoperă şi se adună în jurul lor. Am văzut ţărani care trăiau în apropierea oazelor situate la marginile deşertului libian, obligaţi să-şi părăsească cabanele şi să le reconstruiască pe un teren mai ridicat. Atît de puternic se manifestă presiunea maselor de nisip, atacînd obstacolele, învingînd totul în trecerea lor. Am văzut în Egiptul de Sus un sanctuar străvechi de o înălţime depăşind media; el a fost degajat recent prin săpături, nisipul fiind stivuit lîngă pereţii săi pînă la nivelul acoperişului.

Mi-am reîntors privirile spre Sfinx, considerînd expresia sa patetică, aproape lugubră, răvăşită în jurul gurii care măsoară şapte picioare lungime; nu o discerni, decît slab, la lumina stelelor, dar ea schimbase aspectul aproape surîzător al personajului din viziunea mea, Sfinxul primitiv, din era atlanţilor. Vînturile din deşert, cu energia lor teribilă au tot bătut în faţa sa, desfigurată de asemenea de insulta muritorilor ce ignorau orice respect.

Ah! desigur, s-au abătut asupra lui, vîrtejurile de nisip, cînd în linişte, cînd cu un vacarm de furtună distrugătoare. L-au îngropat oare? Fără nici o îndoială. Mi-am amintit visul misterios pe care l-a relatat regele Thutmes al IV-lea, în hieroglife

fascinante, pe placa de granit roşu care se odihneşte între labele Sfinxului. Îmi repetam, de asemenea, plîngerea patetică formulată în acest vis de Sfinxul uitat, înghiţit pînă la gît de nisipurile nemiloase:

Nisipul deşertului mă acoperă - striga spiritul său - mă cufund în el tot mai mult. Repede! Fă ce trebuie să mă eliberezi; asa voi cunoaşte că eşti fiul şi ajutorul meu.

Apoi, după ce s-a trezit, Thutmes şi-a spus în sinea lui:

"Locuitorii oraşului şi ai templului, toţi vin să adore acest zeu, dar nu este nici măcar unul printre ei, care să se fi gîndit vreodată să-i elibereze statuia din nisip."

Desenele gravate în partea superioară a plăcii, reprezintă regele oferind Sfinxului tămîie; apoi urmează povestirea visului cel mai surprinzător al acestei istorii, cu consecinţe nu mai puţin remarcabile. Tînărul prinţ Thutmes vîna împreună cu nişte prieteni în împrejurimile lui Gizeh, în apropierea deşertului:

«El se distra pe drumurile din sud - astfel se exprimau hieroglifele - practicînd tragerea la ţinta de aramă, vînătoarea de lei şi de alte fiare ale deşertului, cursele pe carul său cu cai mai iuţi ca vîntul».

SCENE SCULPTATE PE PLACA LUI THOUTMES IV AŞEZATĂ ÎN FAŢA SFINXULUI

El s-a oprit la miezul zilei mort de oboseală. După ce a prînzit, a vrut să se odihnească, trimiţîndu-i şi pe însoţitori să-şi facă siesta. El însuşi, înainte de a face la fel, a înălţat zeilor o rugăciune.

«Somnul l-a cuprins adînc pe prinţ, la ora la care Ra se încorona. Majestatea acestui zeu venerat îl făcu să audă propria

sa voce, aşa cum un tată se adresează fiului său, în următorii termeni: Cu adevărat, te văd, te privesc, o fiul meu! Thutmes, eu sînt tatăl tău, Heru-Khut, care vreau să-ţi dăruiesc această împărăţie. Tu vei înnobila coroana sa roşie şi ţara îţi va aparţine în toată întinderea ei. Asupra ta va străluci diadema de zeu; ţie îţi vor fi date produsele hrănitoare ale Egiptului şi ţi se vor aduce cadouri preţioase din ţări străine!»

Visul s-a terminat cu invitaţia insistentă de a degaja Sfinxul de mantia sa de nisipuri sufocante, dacă prinţul voia să obţină coroana promisă.

Thutmes a ascultat întocmai de îndrumările primite în vis. El a folosit un personal numeros ca să degajeze nisipul care astupa adîncimile din jurul Sfinxului şi-i acopereau pieptul.

La rîndul său, Heru-Khut, «soarele răsare», spiritul sau zeul Sfinxului s-a ţinut de promisiunea sa. Prinţul, prin eliminarea fraţilor mai mari, a primit coroana de faraon; devenind astfel Thutmes al IV-lea, s-a pus în fruntea armatelor, care plecînd în expediţii în afara Egiptului n-au repurtat decît victorii. Imperiul său se întindea de la îndepărtata Mesopotamie, la est; pînă la a doua cataractă a Nilului, în Nubia, la sud; la vest a supus beduinii din Libia, în timp ce cadourile bogate anunţate în visul său apăreau, aduse de etiopienii bărboşi. Sub domnia sa, prosperitatea Egiptului a devenit imensă, pedepsind la fel de aspru atît pe ţărani, îngreunînd munca lor, cît şi pe prinţi în lenevia lor. Cultura şi civilizaţia au atins o strălucire fără precedent. Gloria prezisă s-a realizat în toată măreţia ei.

Nimic din toate acestea n-au reieşit din fabule sau legende. Sînt fapte, este istorie adevărată, deoarece egiptenii, mai mult decît oricare alt popor din antichitate, au păstrat analele, stabilite cu o grijă atît de minuţioasă încît aceste povestiri, în mare număr, gravate adînc pe piatră solidă, vor supravieţui hîrtiei şi pergamentului.

Această activitate de degajare a Sfinxului n-a rămas singura. De şapte ori, eterna mişcare a nisipurilor a reuşit să acopere gigantul; de şapte ori a fost exhumat.

Este vorba numai de timpuri istorice. Strămoşii noştri din preistorie considerau deja statuia, cu o veneraţie care le inspira faţă de ea, îngrijirile cele mai dezvoltate.

Prima degajare de nisip cunoscută, sînt de atunci mai mult de cinci mii de ani, a fost opera lui Khafra, faraon din dinastia a

patra, cel care a convertit a doua piramidă în mormînt pentru a adăposti propriul său sarcofag de granit. S-au scurs de atunci mai puţin de alte două milenii, pînă cînd Thutmes IV, la rîndul său, a fost condus de visul său faimos la întreprinderea salvării din nou a Sfinxului îngropat în nisip. El a încercat chiar să-l protejeze contra repetării ofensivelor invadării, ridicînd de jur împrejur bariera unui zid din cărămizi, cărămizi însă fabricate grosolan şi nearse. Poţi să mai găseşti şi astăzi din ele; pe unele mai subzistă ştampila cu numele regelui. Dar nisipul nu va renunţa să se insinueze din nou, pînă cînd îşi va relua posesiunea asupra uriaşului de piatră. De data aceasta, a fost un suveran străin, împăratul filozof, Marc-Aureliu, care găsind Sfinxul îngropat pînă la gît, l-a degajat la rîndul său. Părţile făcute din dale zidite, adică labele şi părţile de dedesubtul pieptului, netăiate în consecinţă chiar din rocă, aşa cum sînt masa corpului şi capul, ameninţau să se ruineze. Împăratul a avut grijă să le repare. Cît despre zidul de cărămizi, locurile unde a indicat să fie restaurat, ies clar în evidenţă prin culoarea lor neagră pe fondul din spate gri-cenuşiu.

Sub dominaţia arabă, urmează de la sine că Sfinxul a fost neglijat în totalitate, pînă cînd, din nisipul galben nu mai apărea decît griul albicios al feţei sale greoaie. A trebuit să aştepte pînă la începutul secolului al XIX-lea pentru a găsi un suflet compătimitor. A fost căpitanul italian Caviglia, arheolog entuziast atras de studiul misterelor supranaturale; el a încercat să degajeze părţile superioare ale corpului. Dar nisipul progresa într-o asemenea măsură, încît a fost foarte greu să se evite o nouă îngropare a părţilor aduse la lumină. În 1869, în onoarea inaugurării canalului de Suez, Auguste Mariette, fondatorul muzeului egiptean din Cairo, a întreprins un efort parţial, al cincilea la număr, pentru înlăturarea mormanului invadator de nisip, mereu în creştere, dar lucrarea a fost de scurtă durată. Treizeci şi trei de ani mai tîrziu, succesorul său la muzeu, Maspero, a primit din Franţa un fond important, prin subscripţie publică, fond destinat aceluiaşi scop. Înzestrat astfel, a putut purcede la activitatea de degajare, aducînd la lumină cea mai mare parte a monumentului.

Maspero spera să descopere la baza Sfinxului vreo deschizătură care să ducă la o cameră interioară. El nu se putea resemna să admită că, singura din toate, această statuie nu

poseda nici un secret arhitectural. Şi totuşi nu a putut recupera nici cel mai mic acces. Atunci, savantul arheolog a dorit să elucideze altă problemă: se odihnea Sfinxul oare pe o terasă dedesubtul căreia ar fi putut exista camera secretă pe care o căuta? Dar amploarea lucrărilor necesare săpării la bază, exceda posibilităţile pecuniare. Cum, în acea perioadă, milionarii americani nu începuseră deloc să demonstreze vreun interes pentru egiptologie, Maspero s-a văzut obligat să amîne îndeplinirea acestei opere pentru generaţiile viitoare.

A şaptea şi ultima tentativă se situează chiar cu cîţiva ani în urmă. Guvernul egiptean a decis să încheie conturile cu nisipurile; s-au adus la lumină părţile de la baza fixată în cuveta lunguiaţă, pînă atunci invizibile. Lucrătorii au exhumat complet partea de jos a blocului mare de piatră, rămas atîta vreme îngropat; astfel a fost pusă în evidenţă, în amănunt, platforma stîncoasă imensă, pavată cu dale lungi de piatră, pe care se înalţă monumentul.

Toată porţiunea împrejmuită care îl înconjoară cît şi o bună parte din curtea interioară sînt degajate. Şirul de trepte, largi de patruzeci de picioare, coborînd pe platformă, a ieşit la lumină. Poţi, în fine, să saluţi Sfinxul în deplinătatea majestăţii sale. Acţiunea a fost completată cu construirea unei incinte puternice, fixate în plină pantă în jurul părţii împrejmuite, pentru apărarea monumentului şi ţinerea la respect a vîrtejurilor inamice. Îndrăznim să sperăm că niciodată de acum încolo, vrafurile de grăunţe galbene nu se vor mai acumula gradat pe coastele Sfinxului de o manieră care să anihileze această lăudabilă lucrare de degajare.

În pofida celor arătate, nu trebuie să pronunţăm o condamnare prea strictă împotriva duşmanului. Nisipurile, chiar dacă înghit statui şi temple din Egipt, îndeplinesc faţă de ele şi un rol tutelar; le păstrează, le îmbălsămează, salvîndu-le de la distrugere. Nisip african, în uscăciunea ta toridă, nu eşti oare fără egal pe lume în conservarea monumentelor de piatră, făcute de mîna omului? Încetişor, una cîte una, poate cu regret, nenumăratele stele începură să dispară. Veghea mea îndelungată, am înţeles atunci, se apropia de capăt. Îmi fixasem termenul la momentul cînd nu se mai putea discerne, la lumina lor, cursa misterioasă a constelaţiilor pe cerul indigo şi cînd vor începe să tremure uşor primele luminiţe trandafirii ale aurorei.

Dacă aerul era rece, eu aveam în schimb gîtul uscat şi ars.

Mi-am fixat privirile, încă odată, asupra străjerului sobru al secretelor antice, asupra figurii de piatră, care în slaba lumină celestă, simboliza atît de bine pe supraveghetorul suprem şi mut al acestei lumi. Oare am întors o pagină aproape inedită a preistoriei Egiptului? Cine ar îndrăzni să evalueze vîrsta Sfinxului? Dacă se admite că originea sa se situează în epoca Atlantidei, cum s-ar putea să-i atribui o dată?

Ori, nu văd nici un motiv care să oblige la respingerea unei asemenea origini, atît de rapid conturată în viziunea mea, de sub stele. Atlantida nu mai este o ficţiune a filozofilor greci, a preoţilor egipteni şi a triburilor indo-americane; ea a existat, savanţii n-au lipsit, fiecare în felul său, să adune peste o sută de probe. Am înţeles, de asemenea, că odată ce Sfinxul fusese sculptat în stîncă, ţinutul jos care îl înconjoară, nu putuse fi acoperit de nisip înainte, căci acelaşi lucru s-ar fi întîmplat cu panta abruptă stîncoasă, care se înalţă la picioarele colinei al cărei vîrf este dominat de piramide. Un asemenea obstacol ar fi făcut acţiunea ciclopică aproape imposibilă. Cu o mare probabilitate, trebuie să admitem că sculptura datează dinaintea apariţiei nisipurilor, atunci cînd Sahara constituia o mare imensă şi că mai încolo se întindea insula cu destin tragic, vasta Atlantida.

Locuitorii Egiptului preistoric; cei care au sculptat Sfinxul şi au fondat cea mai veche civilizaţie din lume, veneau din Atlantida; un exod îi adusese să se fixeze în ţinutul care este udat de Nil. Acest exod a avut loc înainte de cufundarea în Oceanul Atlantic a nefericitului continent, cataclism din care a rezultat uscarea Saharei, de atunci redusă la starea de deşert. Scoicile care sînt presărate din loc în loc şi peştii - fosilă pe care îi găseşti în nisip atestă că apele unui ocean imens acopereau odată acest spaţiu dezmoştenit. Cît era astfel de emoţionant, să consideri că Sfinxul stabileşte o legătură solidă, vizibilă, stabilă, între generaţiile actuale şi cele ale unei lumi dispărute, aceşti atlanţi necunoscuţi!

Pentru lumea modernă, marele simbol şi-a pierdut semnificaţia; el nu-i mai mult decît o curiozitate locală. Ce semnifica el oare pentru atlanţi?

Pentru a ne face o idee vagă despre aceasta, trebuiesc cercetate puţinele vestigii de civilizaţie pe care le-au putut lăsa

să supravieţuiască, popoarele, a căror istorie se reclamă de origine atlantidă. Trebuie să ne întoarcem dincolo de ritualurile degenerate pe care le practică anumite rase, incaşii sau populaţiile Maya, pînă la adorarea mai pură, care a fost adorarea strămoşilor lor îndepărtaţi; aceste investigaţii lasă să transpară obiectivul superior căruia i se adresa cultul lor: lumina, reprezentată prin soare. Iată de ce au construit ei, în toată America veche, temple piramidale, închinate astrului zilei. Acestea erau, sau variante sau copii, uşor modificate ale templelor similare care existaseră în Atlantida. Cînd Platon, venit în Egipt s-a stabilit în vechea şcoală de la Heliopolis, unde a studiat timp de treisprezece ani, preoţii care îl instruiau, în mod obişnuit foarte rezervaţi faţă de străini, au acordat tînărului şi zelosului cercetător grec favoarea de a-i comunica informaţii extrase din arhivele lor secrete, conservate cu multă grijă. Printre alte lucruri, ei i-au dezvăluit că o mare piramidă, cu vîrful tăiat, se ridica pe vremuri în centrul insulei Atlantida şi că pe terasa superioară aflată la vîrf, se construise templul principal al continentului, templu închinat soarelui.

Emigranţii care au plutit spre Egipt au adus cu ei religia lor şi au construit acolo temple după acelaşi model. Această moştenire de la atlanţi ne lasă acum să discernem caracteristicile sale asupra pilonilor giganţi înclinaţi şi asupra mormintelor piramidale din Egipt. În plus, soarele şi-a păstrat întotdeauna un rang primordial printre zeii acestei ţări.

Atlanţii au introdus, de asemenea, în Egipt, gustul pentru statui monumentale, colosale, predilecţia lor pentru giganţii de piatră. La fel cum templele în ruină din Mexic, Peru şi Yucatan, datorate descendenţilor atlanţilor şi construite din blocuri de piatră de dimensiuni imense, cu garnituri frumos ajustate, demonstrează un stil arhitectural înrudit net cu cel din Egipt, la fel este şi în privinţa figurilor de coloşi ce au fost găsite în împrejurimile acestor sanctuare şi de-a lungul căilor care conduc la ele. Aerul de familie se recunoaşte de la prima vedere.

Cît despre pietrele sculptate, reproducînd trăsături omeneşti pe care căpitanul Cook le-a descoperit în estul Islandei, acest vestigiu unic, dezolant, muntos, al unui continent înghiţit, ele măsoară doar douăzeci şi şapte de picioare înălţime, mai puţin de a treia parte din înălţimea Sfinxului. Totuşi, ele au avut, de asemenea, un prototip în afinitate cu cel din Egipt.

Astfel se obţine o mică limpezire în cercetarea noastră, a semnificaţiei atribuite Sfinxului de către constructorii săi. Atlanţii din Egipt ar fi creat-o ca pe statuia lor cea mai mare, imagine a figurii celei mai sublime, gravată în memoria lor şi ar fi dedicat-o zeului lor, al luminii, soarelui. Ei ar fi înălţat, de asemenea, undeva, templul său, care era la fel de sublim şi cel mai mare din toate.

Sfinxul de piatră era emblema venerată de o rasă care privea lumina, în această lume de materie grosolană, ca pe ceva ce se apropia cel mai mult de divinitate. Lumina este lucrul cel mai subtil, cel mai intangibil din toate pe care omul le poate înregistra cu unul din cele cinci simţuri. Este elementul cel mai eteric pe care ştiinţa poate să-l trateze; diversele soiuri de raze invizibile nu sînt decît varietăţi de lumină vibrînd în afara posibilităţilor retinei noastre de a înregistra. Tot astfel, în cartea Genezei, lumina este elementul cel dintîi creat; fără ea, nimic altceva n-ar fi putut prinde viaţă. «Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra adîncului» spune această carte a lui Moise (care a fost cunoscută în Egipt). «Şi a zis Dumnezeu: Să fie lumină! Şi a fost lumină». Nu este oare aici un simbol perfect al acestei lumini cereşti care se trezeşte în cele mai adînci profunzimi ale sufletului omenesc, cînd inima şi spiritul se oferă lui Dumnezeu?

Memento magnific de iluminare divină care ne aşteaptă în secret să punem punct celei mai negre disperări, întorcîndu-se instinctiv către soare, omul priveşte corpul creatorului său.

Lumina se naşte din soare; de acolo îşi va revărsa valurile peste lumea noastră. Fără soare, am fi condamnaţi să rămînem etern în oribilele tenebre: nici o urmă de vegetaţie, nici o recoltă; speţa umană ar pieri de inaniţie şi ar dispare de pe faţa acestei planete. Dacă venerarea luminii şi a agentului său, soarele, a fost principiul central al religiei atlantide, ea va ocupa acelaşi loc în inima religiei egiptene primitive. Ra, zeul-soare era primul, tatăl şi creatorul tuturor celorlalţi zei, autorul tuturor lucrurilor, născut din sine însuşi. «Slavă ţie; tu eşti Zeul cerului» proclamă *imnul magnific şi antic al lui Ra, cînd se ridică pe cer la Răsărit.* «Tu înaintezi prin imensitatea cerească, cu inima înseninată de bucurie. Razele tale sînt pe toate figurile. Te salut, o domnul meu, care traversezi eternitatea, fiinţa ta fiind nepieritoare».

Dacă Sfinxul depindea de această religie a luminii, a avut

sigur vreo legătură cu soarele. După ce m-am întors să dau ochii cu aurora care prin razele sale, alungindu-se la orizont, răzbătea acum întunericul, mi-am adus aminte de discul de aur din viziunea mea şi legătura mi-a apărut fulgerător. Pentru a căpăta certitudine asupra ei, m-am aplecat astfel ca să văd un obiect fixat la braţul meu drept, anume este vorba de busola mea cu cadran luminos, ghid sigur şi prieten bun. Am constatat că Sfinxul era pus cu faţa exact la răsărit, ochii săi orbi fixînd tocmai punctul în care soarele începea să-şi facă apariţia cotidiană deasupra orizontului.

Această orientare i-a fost dată pentru a simboliza viaţa care renaşte; la fel, mormintele regale din Egipt au fost dispuse pe malul occidental al Nilului pentru a simboliza viaţa care a trecut, prin analogic cu apusul soarelui. După cum soarele se înalţă pînă la mijlocul cerului, tot aşa omul, după învierea sa, urcă în lumea spiritului. După cum soarele traversează bolta regală a cerului, apoi îşi urmează cursul, pentru noi invizibil, dedesubtul orizontului, tot aşa şi omul înaintează de-a lungul celor două lumi.

M-am întors şi mi-am reluat veghea. Cum noaptea se îndepărta încetişor, faţa Sfinxului se făcea din ce în ce mai distinctă, în timp ce, înălţat deasupra nisipurilor, peretele masiv înconjurător care îl protejează, se detaşa în luminozitatea ce creştea treptat.

O lumină trandafirie apăru pe cer, dispersată în dîre lungi, ca trasate în creion de o mînă invizibilă. Soarele dimineţii răsărea, descoperind privirii, din ce în ce mai mult, detaliile familiare ale personajului egiptean şi nuanţînd în roz palid înălţimile mai îndepărtate.

La o distanţă de şapte mile, muezinii din Cairo începeau să urce în minaretele din moschee, pînă la platformele circulare, pentru a invita pe fidelii profetului să se trezească, căci ora primei rugăciuni sosise.

Aici, Sfinxul chema, la rîndul lui, cu toate că fără cuvinte. Considerînd capul său, din care mi se dezvăluia un semiprofil, mă gîndeam cu uimire la îndrăzneala oamenilor de a profana faţa augustă, doborînd prin împuşcături, jumătate din nasul său. Ce gînduri or fi năvălit în capul Sfinxului cînd au izbucnit primele focuri ale acestor barbari! O fi trecut de la uimire la resentiment pentru a se întoarce în cele din urmă la resemnarea sa filozofică

anterioară. Egiptenii impută această mutilare soldaţilor lui Bonaparte; arheologii francezi o atribuie mamclucilor din secolul al XVIII-lea care ar fi luat nasul Sfinxului drept ţintă în timpul unor exerciţii de artilerie. De fapt, Bonaparte n-ar fi tolerat niciodată profanarea celei mai vechi statui din lume. Corsicanul era un om mare, iubea prea mult operele de artă, admira cu prea mare ardoare patrimoniul antichităţii, avea spiritul prea meditativ pentru a nu fi sesizat sau evaluat importanţa marelui visător de piatră din deşert. Mamelucii n-ar fi avut, cu siguranţă atîtea scrupule; musulmanii nu detestă oare orice idol? La un istoric arab se găseşte menţiunea expresă a gestului fanatic al unui şeic, care în 1379, din mare zel pentru Allah, a vrut să spargă nasul Sfinxului. În tot cazul, stricăciunea a început cu mult înainte de venirea mamelucilor şi a francezilor. Ultimele secole n-au făcut decît să întărească dezastrul. În lunga perioadă dintre căderea ultimilor faraoni şi secolul al XIX-lea, călătorii superstiţioşi nu ezitau să se înarmeze cu ciocane şi lopeţi pentru a-şi procura talismane şi suveniruri, în detrimentul Sfinxului. Gura a fost şi ea lovită la fel, bucăţile de dărîmături fiind luate de vizitatori, într-o vreme şi sub un regim care nu aprecia monumentele şi antichităţile ţării ca astăzi, cînd nu este permis să acţionezi după cum îţi place, autorităţile asigurînd o protecţie vigilentă a primelor monumente de artă egipteană. La urma urmelor, nu toţi vizitatorii se dedau la aceste vandalisme. Unii, a căror vizită se situează în urmă, pe vremea monarhiilor greceşti şi romane, nu au putut să se abţină să-şi graveze numele pe coastele Sfinxului sau pe pereţii ce înconjoară vasta depresiune unde se înalţă; curioşii din zilele noastre mai pot observa şi descifra aceste semnături din antichitate. Mai mult: pe degetul al doilea de la laba din spate, din stînga, trasat atît de slab încît cu greu mai poate fi citit, rămas neobservat -sînt sigur- de mulţimile care circulă pe acolo zilnic, se găseşte un minunat sonet original, dedicat Sfinxului de un autor celebru care nu este altul decît Arrien, istoricul lui Alexandru cel Mare.

Aceste versuri greceşti, foarte frumoase, merită să fie traduse, chiar dacă le redai doar în proză:

«Zeii eterni au modelat corpul tău uimitor, marcînd astfel atenţia pe care o acordau unei ţări pîrjolite de soare, unde îţi răspîndeşti umbra ce o favorizează. Ei te-au plasat, ca pe o insulă de stîncă în mijlocul unui platou vast, de unde trebuie să

opreşti nisipurile. Acest vecin pe care zeii l-au dat piramidelor, nu este ca la Theba, Sfinxul lui Edip, ucigaş de oameni; el este preotul sfînt al zeiţei Latone, străjerul binevoitorului Osiris, stăpînul august al ţării Egiptului, regele celor ce locuiesc în cer, ca şi sub soare; el este egalul lui Vulcan».

Cel mai marc prejudiciu pe care l-au adus Sfinxului mutilatorii săi vrednici de milă, este probabil, pierderea surîsului său celebru, acel dulce, inexplicabil, insondabil surîs, care a intrigat unele după altele, toate generaţiile din vechime. Acum şapte sute de ani, distrugerea nu era încă totală; Abdul Latif, medic la Bagdad, călător şi filozof, în notele sale perspicace şi bine observate, a putut scrie, după ce vizitase piramidele şi ajunsese în grabă pînă la Sfinx: «această figură este de o mare frumuseţe şi gura respiră gingăşie».

Elogiul, venit de la un om a cărui operă intitulată *Despre corpul omenesc,* rămasă clasică timp de secole la popoarele arabe, merită să fie scos în evidenţă. Abdul Latif, care a întreprins voiajul in Egipt, puţin înainte de anul 1200 al erei noastre, continuă astfel: «Un om cultivat m-a întrebat ce am admirat mai mult din toate cele văzute în Egipt, care este lucrul care mi-a provocat cel mai mult încîntarea». În răspuns, el s-a simţit obligat să desemneze Sfinxul. Dar vai! azi nu-l mai poţi admira aşa uşor. Nasul a suportat insulta armelor; bărbia în cute îngrijite a fost făcută bucăţi; gura trist mutilată; nu este loc pînă la faldurile podoabei capului care să nu fi suportat deteriorări importante. Expresia gurii, altădată binevoitoare, apare acum crispată, ea căpătînd un aspect aproape melancolic, aproape sarcastic. Chiar dacă bătrînul Sfinx a încetat să surîdă, el tronează acolo mereu; în ciuda insultelor regretabile şi a cicatricelor suportate, în el subzistînd un dispreţ imperturbabil asupra lumii pieritoare.

Creatura stranie, în care se încarnează forţa leului, inteligenţa omului şi seninătatea de spirit a unui zeu, ne învaţă un adevăr inevitabil, necesitatea de a avea ascendent asupra sinelui, omul fiind destinat să învingă animalul din el şi să-l supună. Cum altfel, fără a înţelege această lecţie elementară, ai putea să-ţi porţi privirile pe corpul mare de piatră, cu picioare şi ghiare de fiară, pe care le domină capul şi figura unei nobile fiinţe omeneşti? Cine poate descifra simbolismul şarpelui cu glugă, această emblemă a suveranităţii faraonice, ridicată

deasupra capului, fără a înţelege că apelul Sfinxului nu ne invită numai la a domni asupra altuia ci şi la a ne guverna pe noi înşine? Predicator mut, predicator de piatră, el îşi adresează cuvîntarea oricui are urechi pentru a o auzi.

Sfinxul reprezintă oare o fiinţă sau un lucru de natură divină? Da, dacă e să dăm crezare inscripţiilor hieroglifice care îmbracă pereţii templelor din Egiptul de Sus, spre exemplu la Edfu, unde se vede un zeu transformîndu-se în leu cu cap de om pentru a-l învinge pe Set, satana egiptenilor. Un fapt curios dă, de asemenea, de gîndit, că Sfinxul deţine un secret arhitectural şi ascunde un mister gravat în piatră. Cam peste tot în Egipt, mici reproduceri ale Sfinxului erau înălţate în faţa templelor, ca păzitori şi protectori ai intrărilor; în alte cazuri, leii figurează la porţile sanctuarelor, tot ca figuri tutelare.

Chiar *cheile* templelor îmbrăcau forma unui leu. Numai Sfinxul din Gizeh apare fără ca un templu să existe în spatele lui. Ceea ce s-a numit templul Sfinxului, acest ansamblu în formă de fortăreaţă, făcută din coloane de piatră, cioplite grosolan şi din pereţi de-a dreptul masivi, în realitate, rămîne absolut independent; ultimele săpături ale profesorului Selim Hassam au stabilit aceasta cu o certitudine definitivă. Este vorba acolo, se ştie de acum încolo, de templul piramidei lui Khafra, a doua piramidă de care îl leagă o şosea în pantă, pavată, scoasă complet la iveală la ora acuală. La urma urmelor, acest sanctuar de o arhitectură curioasă nu se găseşte în spatele Sfinxului, ci în faţa lui.

Cît despre templul cu deschidere strîmtă, pe care Caviglia l-a exhumat din locul unde se afla rezemat de piept, între labele Sfinxului, dar care acum aproape a dispărut, el fusese construit tîrziu, în raport cu data originii Sfinxului. El cuprindea trei plăci înalte de patrusprezece picioare, care jucau rolul de pereţi fără acoperiş; timpul şi achizitorii benevoli au coborît acolo şi au luat două din ele. Chiar altarul de sacrificii, care odinioară se găsea în faţa intrării acestui templu şi care acum ocupă aceeaşi poziţie în raport cu labele Sfinxului, este o lucrare romană, deşi a fost tăiată în granitul roşu care se prelua de foarte aproape, de la vechiul templu al lui Khafra.

Atunci, unde se găseşte adevăratul templu al Sfinxului?

Ridicînd puţin capul, mi-am purtat privirile în spatele statuii. Şi din unghiul în care eram aşezat, am văzut, ridicîndu-se încă

nedistinct, în primele sclipiri ale dimineţii, înălţîndu-şi spre cer vîrful său tăiat, cel mai mare edificiu din lume, enigma insolubilă de piatră, miracolul suprem din univers, atît pentru greci cît şi pentru noi, problema tuturor timpurilor, prietenul demn al Sfinxului:

Marea piramidă!

Şi unul şi cealaltă, înălţate în vremea atlanţilor, rezistă, martori caracteristici ai misteriosului continent dispărut şi rămîn ca o moştenire mută, a unei rase care a dispărut, la fel de misterios ca şi ţara lor.

Şi unul şi cealaltă vor rememora succesorilor atlanţilor gloriile acestei civilizaţii pierdute.

Acum, soarele şi Sfinxul s-au reîntîlnit, reînnoind minunata lor intersectare pe care o perpetuează zi de zi de un număr neştiut de ani. Încetişor, cerul a traversat toate fazele care succed aurorei în Egipt; orizontul a trecut de la trandafiriu la vioriu, apoi la violet şi la roşu, înainte de a îmbrăca acea nuanţă albastră alburie atît de intensă, fără de nici un nor, care planează perpetuu asupra Egiptului ca o boltă magnifică. De acum înainte, voi şti că Sfinxul, străjerul deşertului, simbolizează pe cei patru păzitori sacri ai acestei lumi, cele patru fiinţe divine care execută ordinele Zeităţii mitologice, supraveghetorii tăcuţi şi secreţi ai umanităţii şi ai destinului său. Cei care au sculptat trăsăturile Sfinxului cunoşteau aceste fiinţe sublime, dar noi, cei fără noroc, din zilele noastre, le-am dat complet uitării.

Puţin obosit de această lungă veghe nocturnă, mă pregăteam să-mi iau rămas bun de la figura gigantică înălţată deasupra nisipurilor. Stăpînirea de sine, expresia sa de un calm magistral, liniştea spirituală care iradiau in jurul lui, nu rămîneau fără un ecou în mine, insuflîndu-mi în privinţa lumii subtile o detaşare pe care n-aş şti deloc s-o exprim sau să o definesc. Sfinxul, atît de bătrîn, veghează încă asupra copilăriei umanităţii. Absorbit în contemplaţia sa imperturbabilă, a văzut, rînd pe rînd, civilizaţiile urmîndu-şi ascensiunea glorioasă şi coborînd încet în declin, ca atîtea flori care se ofilesc; a observat tumultul invadatorilor trecînd şi revenind, ducîndu-se şi iar venind, sosind, apropiindu-se. Şi orice s-a întîmplat, el a rămas, stabil pe baza sa, impasibil, neatins de nici o emoţie omenească. Ceva din această indiferenţă de piatră, opusă vicisitudinilor sorţii, părea că şi-a făcut loc uşor în creierul meu,

în timpul acestei nopţi obscure. Sfinxul îţi uşurează orice povară care îţi apasă sufletul; el face din trecut un film adevărat a cărui derulare o priveşti fără să te ataşezi, cu totul impersonal.

Sub limpezimea cerului de safir, am aruncat o ultimă privire asupra frunţii largi, ochilor atît de adînci în orbite, puternicilor obraji rotunzi, podoabei masive a capului ce pare reală, faldurilor ca de pînză, traversate de benzi orizontale, una lată, între două linii mai înguste. Am mai admirat odată razele colorate trandafiriu care se accentuau mereu pe obrajii săi, amintire a Sfinxului, aşa cum l-au văzut cei din vechime, atunci cînd era îmbrăcat de un strat de calcar neted şi lucios şi bătea în roşu închis.

Dacă acest corp alungit combina forţa leului cu inteligenţa omului, era totuşi ceva în el pe care nu-l puteai numi nici omenesc, nici animalic, altceva, în afara şi deasupra acestora, ceva divin! Nici un cuvînt nu a fost pronunţat între noi şi totuşi, din prezenţa Sfinxului a emanat o vindecare spirituală. Eu n-am îndrăznit să murmur nimic la urechile sale impozante, surde la agitaţia lumii şi cu toate acestea, ştiam că el m-a înţeles perfect. Da, un element supranatural se găsea sigur în această creatură de piatră, coborîtă pînă în secolul al XX-lea, ca o fiinţă dintr-o lume necunoscută. Dar buzele sale grele rămîneau închise la secretele lor atlantide. Dacă strălucirea dimineţii îmi descoperea în plin vederea Sfinxului, aceasta îmi intensifica insă misterul suprem.

Mi-am mişcat picioarele amorţite în nisip, apoi m-am ridicat încet, adresînd un cuvînt de rămas bun figurii impasibile. Şi, în fixitatea privirii sale, care pîndeşte mereu primele raze de soare, am putut saluta din nou imaginea încărcată de speranţă, simbolul învierii noastre sigure, atît de sigure, atît de inevitabile ca ivirea zorilor: Iată, deci, ce a murmurat Sfinxul, rupîndu-şi în fine muţenia:

Tu aparţii la ceea ce nu moare, tu nu eşti ataşat la imperiul unic al timpului. Tu eşti veşnic; tu nu eşti numai carne pieritoare. În om, sufletul nu poate fi ucis; el nu poate muri. Acoperit, la adăpostul inimii tale, el aşteaptă cum aştept eu învelit în nisip, în universul tău. Cunoaşte-te pe tine însuţi, o muritorule! Căci în tine, ca în toţi oamenii, vine cineva, se aşează la bază şi certifică dacă *există* un Dumnezeu!

PIRAMIDA

Faraonii nu mai sînt decît fantome, spirite insesizabile dispărute în lumea umbrelor secrete «Amenti». Dar ne rămîn piramidele! Impunătoare, memoriale prestigioase, încorporate pentru totdeauna în platourile stîncoase pe care au fost înălţate. Dacă Egiptul vechi continuă să ne reţină atenţia, să capteze interesul lumii moderne, înainte de toate, este din cauza acestor monumente, martore ale existenţei sale; niciunul din celelalte imperii dispărute din Orient nu a lăsat martori mai elocvenţi şi mai demni de luat în consideraţie.

Pliniu afirma undeva că renumele celor trei piramide merge pînă la marginile pămîntului. Două mii de ani au trecut de atunci şi nu putem ezita să estimăm că timpul nu a şters nimic din acest prestigiu. Recent am scris unor prieteni care duc o viaţă foarte retrasă într-un colţ pierdut din străfundurile meridionale ale Indiei peninsulare. Poate că ei n-au trecut niciodată de bariera lungă a înălţimilor din vecinătatea lor; ei n-au tulburat cu nimic lumea şi lumea nu i-a tulburat cu nimic. Le-am vorbit de nişte cercetări pe care le-am întreprins la Marea piramidă. N-am avut nevoie să le explic ce este ea şi unde se ridică; eram sigur că ştiau. Răspunsul lor a venit să confirme această siguranţă; da, aceşti indieni simpli ştiau exact despre ce era vorba. Renumele piramidelor s-a răspîndit mai departe de epoca lui Pliniu. Aceasta îmi permite să mă întreb, dacă nu cumva, mult mai mulţi decît unul dintre puternicii noştri oameni de afaceri, veniţi acolo ca turişti, n-au suspinat la vederea acelor feţe triunghiulare, regretînd că ele nu sînt utilizate ca nişte incomparabile panouri de publicitate. Cine ştie dacă, vreodată, în viitor, nu se va găsi un industriaş întreprinzător care va avea curajul să ofere guvernului egiptean o sută de mii de piaştri pe an, numai pentru a fi autorizat să ridice pe faţa de nord a Marii piramide un eşafod imens, pe care să avem plăcerea echivocă de a citi în engleză, franceză şi arabă, invitaţia urgentă de a folosi cutare sau cutare săpun, acum aproape la fel de celebru ca însăşi piramidele!

Aceste monumente antice care înving secolele reţin interesul savanţilor la fel de mult cum atrag curiozitatea profanilor. De

ce? Pentru că ele răsar din adîncul trecutului cel mai îndepărtat şi pe de altă parte, pentru că dimensiunile lor uimesc chiar o generaţie pentru care gigantul a devenit familiar. Prima dată cînd luăm în consideraţie piramidele, ni se pare că revenim la o epocă pe cît de stranie, pe atît de îndepărtată, în care antichitatea îşi găseşte expresia exactă, în ciudăţenia acelor contururi insolite. Rămînem stupefiaţi să vedem cum mîinile popoarelor primitive au putut, pe un platou deşert, să ridice munţi artificiali atît de monstruoşi încît să rivalizeze cu însăşi creaţiile naturii.

Cînd învingătorii greci au pătruns în Egipt şi au observat aceste construcţii nemaipomenite ridicîndu-şi vîrfurile ascuţite spre cerul deşertului, privirile lor s-au fixat pe ele, în tăcere, reţinîndu-şi respiraţia. Atunci cînd înţelepţii epocii alexandriene au alcătuit catalogul celor şapte minuni ale lumii, ei au aşezat piramidele pe primul loc. Astăzi, din cele şapte, doar piramidele au rămas în picioare.

Dar vîrsta şi dimensiunea, cît de impresionante ar fi, nu epuizează seria de motive care justifică acest prestigiu incomparabil. Anumite fapte bine cunoscute şi altele de loc cunoscute, privind prima piramidă, cea mai mare, pot suscita în noi o uimire pe măsura celei încercate de vechii greci.

Savanţii pe care Bonaparte îi avea adjuncţi în statul său major, în timpul expediţiei în Egipt, fiind însărcinaţi să alcătuiască harta detaliată a ţării, au ales Marea piramidă ca punct de plecare al sistemului lor de longitudini. După ce au terminat planul Egiptului de Jos, au avut surpriza să constate -se pare, coincidenţă- că linia meridianului astfel adoptată, împărţea exact în două părţi egale regiunea Deltei, formată din gurile Nilului şi constituind practic tot Egiptul de Jos. Surpriza lor s-a accentuat considerabil cînd au constatat că perpendicularele trasate pe cele două linii diagonale ale Marii piramide delimitează toată suprafaţa Deltei. În fine, care n-a fost mirarea lor cînd reflectarea la aceste lucruri le-a relevat că poziţia Marii piramide se califica pe meridianul central nu numai pentru Egipt, ci pentru toată întinderea globului terestru: Marea piramidă se ridică exact pe linia mediană a pămîntului.

Într-adevăr la estul şi la vestul axei verticale a Marii piramide, suprafeţele sînt egale. Meridianul său ar fi deci, în longitudine, zeroul natural pentru sfera terestră. Faptul ca această linie centrală să fie semnalată cu precizie de cel mai

mare edificiu de piatră pe care lumea l-a construit vreodată, iată ce uimeşte imaginaţia cu o forţă fascinantă! Iată ce dă de gîndit!

Manualele şi ghidurile pentru turişti se complac să susţină că Marea piramidă a fost construită de un rege din a patra dinastie, Khufu, pe care grecii l-au numit Cheops; el dorea un mormînt fără pereche, pe cît de original, pe atît de demn de un monarh; Marea piramidă, nefiind efectiv altceva. Ca teorie comodă, convenabilă şi convenţională, nu se putea găsi ceva mai bun. Ea poate să prevaleze pe toate autorităţile competente în materie de egiptologie, arheologie şi istorie antică. Înclinaţi-vă deci, cu respect, în faţa ortodoxiei şi acceptaţi verdictele.

Dar există şi teorii eterodoxe. Ideile care s-au dezvoltat în jurul subiectului se eşalonează între perfecta ncverosimilitate şi ipoteza ştiinţifică plauzibilă. Măreţia şi importanţa piramidelor sînt pe deplin suficiente pentru a explica de ce atîţia cercetători şi-au închinai activitatea acestui subiect.

Inginerul şef al unei căi ferate australiene şi-a cheltuit timpul şi energia pentru a reuni o colecţie de măsurători şi figuri destinate să demonstreze că piramidele serveau la măsurarea ţinutului. La Paris, am găsit o corespondenţă pasionantă, pe care au întreţinut-o un profesor francez şi doi egiptologi cunoscuţi; primul căuta să stabilească dacă scopul real al piramidelor constă în comemorarea simbolică a creaţiei artificiale a Nilului, care avusese loc într-o perioadă foarte îndepărtată. S-au găsit, de asemenea, istorici ingenioşi cuceriţi de ideea imenselor hambare unde Iosif, fiul lui Iacob, înmagazina grîul destinat hranei poporului în timpul celor şapte ani de foamete: acestea erau piramidele. Dar dacă aceşti savanţi s-ar fi aventurat la faţa locului, ar fi constatat că tot spaţiul utilizabil pentru înmagazinare, n-ar fi putut cuprinde mai mult grîu decît raţia necesară aprovizionării locuitorilor de pe o singură stradă şi aceea nu prea lungă.

Astronomul Proctor, acum cincizeci de ani, a susţinut o ipoteză interesantă: piramidele ar fi fost destinate observaţiilor astronomice, amenajîndu-se acolo locuri potrivite acestei activităţi, care constată şi înregistrează poziţia cît şi mişcarea stelelor şi planetelor. Totuşi, observatoare atît de costisitoare n-au fost construite niciodată, nici înainte, nici după piramide.

S-a prezentat, de asemenea, o argumentaţie pe cît de

amuzantă pe atît de ingenioasă: sarcofagul de piatră odihnind în camera regelui n-ar fi altceva decît o cuvă de botez umplută cu apă, ori de cîte ori era nevoie. Alţii susţineau că, în loc de apă ar fi fost nişte grăunţe (grain), fiind ştiut că grain-ul era o măsură etalon de masă, folosită atunci în toată lumea (1 grain=0.53grame).

La fel, este de neconceput ca ascunzătorile secrete din piramide să fi jucat rolul de safe, din zilele noastre, unde să se fi ascuns comori bogate, bijuterii şi pietre preţioase, căci cheltuiala colosală cerută de construcţie ar fi consumat averea pe care ar fi trebuit să o adăpostească.

La origine, asigură alţi teoreticieni, piramidele erau faruri uriaşe, înălţate pentru vapoarele ce navigau pe Nil. Cît despre opinia domnului de Persigny, care vedea acolo ziduri de apărare puternice destinate protejării caselor, mormintelor şi templelor contra invaziei nisipurilor din deşert, ea nu poate decît să stîrnească zîmbetul egiptenilor moderni.

Trebuie clasificat deoparte, un grup de teorii, aparent plauzibile, cu ţeluri propagandistice şi care, de fapt, au întrunit adeziunea generală în anumite medii engleze şi americane. Interesul stîrnit de acestea este puternic, chiar captivant; coerenţa şi îndemînarea sistematizării fiind remarcabile. Dar, pînă la ce punct se atinge astfel realitatea obiectivă?

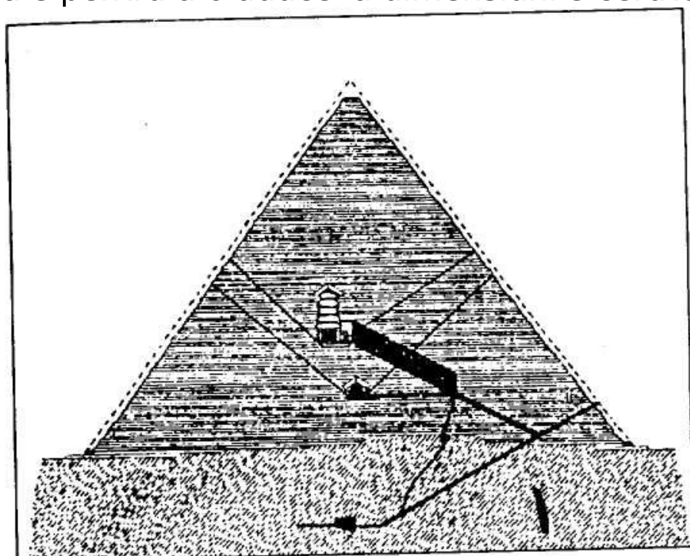
Aceste interpretări dau o semnificaţie particulară măsurilor care se prezintă în interiorul Marii piramide. Camerele sale, culoarele şi galeria sa ar exprima un limbaj simbolic şi un mesaj profetic privind chiar epoca noastră; autorii acestor teorii sînt convinşi că au găsit cheile adecvate pentru descifrarea acestui mesaj. Lungimea, lăţimea şi înălţimea căilor de acces, ale coridoarelor şi ale camerelor le-au revelat prevestirile mute ale unui nou şi înspăimîntător apocalips. Combinînd un număr de necrezut de astfel de trăsături, ei asociază rasa anglo-saxonă, triburile pierdute ale Israelului, cărţile Bibliei şi Egiptului antic într-un amestec cu adevărat bizar, iată un simplu exemplu din declaraţiile lor: «Cînd măsurăm pasajele şi marea galerie din interior, găsim exact numărul anilor scurşi pînă la perioada în care trăim în prezent. Lungimea marii galerii este de 1883 degete; adăugînd 31, numărul de ani pe care îl denotă piramida ea fiind cei ai misiunii mîntuitoare a Domnului nostru; se obţine 1914, anul cînd a izbucnit primul război mondial». Ei sînt

convinşi că piramida n-ar fi fost ridicată în interesul constructorilor, ci destinată, dezinteresat pentru ei, spre binele epocilor viitoare şi că ea s-ar fi raportat, în particular, aşa numitei ere a mileniului. Ei aşteaptă eu toată încrederea, venirea Celui care indică suprema revelaţie a piramidelor; ei aşteaptă revenirea şi inslalarea pe tron a lui Mesia.

Aş dori să-i pot urma pe acei dintre prietenii mei care profesează aceste vederi; mi-ar place şi mie să-mi iluminez sufletul la flacăra speranţelor lor înalte. Dar raţiunea la care mă văd obligat să rămîn ataşat şi bunul simţ la care ţin ca la o comoară, se trezesc şi îmi barează drumul.

Omul care mai mult decît oricare altul, a contribuit prin eforturile sale neobosite şi cercetări perseverente la elaborarea acestor teorii, a fost Piazzi-Smyth, în timpul unei perioade foarte lungi, în Scoţia. Caracterul său era extraordinar, uimitor. El atingea limita unui geniu inspirat. Dar, un dogmatism aspru, foarte scoţian, contrazicea şi denatura mesajul pe care intuiţia sa încerca să-l comunice intelectului său. Smyth şi-a consacrat o iarnă întreagă pentru a măsura piramida în cele mai mici detalii: suprafeţe, lungimi şi unghiuri. Dar el luase acolo şi teoriile gata făcute; măsurătorile sale şi desenele trebuiau să se conformeze lor *apriori.* Sistemul preconceput era la fel de imuabil ca piramida însăşi. În schimb şi spre deosebire de piramidă, desenele şi măsurătorile erau autorizate să se adapteze, nu fără supleţe, demonstraţiilor care se aşteptau de la ele. Urmează că Smyth proceda cu toată îndemînarea, dar pornirea sa preconcepută aproape l-a orbit. Ştiu, în tot cazul, că cel puţin sir Ernest Wallis Budge, fostul director al antichităţilor egiptene la British Museum n-a putut să accepte schiţele sale. Ştiu, de asemenea, că sir Flinders Petrie, decanul arheologilor englezi în Egipt, după ce a întreprins, timp de o iarnă, investigaţii minuţioase în piramide, a găsit o diferenţă de şaptezeci şi unu de degete între măsurătorile sale şi cele ale lui Piazzi Smyth, asupra celui mai important punct din toate. Ştiu, în sfîrşit, că un inginer foarte experimentat a controlat la urmă toate dimensiunile Marii piramide, atît la exterior, cît şi la interior, constatînd că cele ce fuseseră prezentate nu numai de Piazzi Smyth, ci şi de principalii săi adepţi şi succesori, s-au dovedit hotărît inacceptabile. Petrie povesteşte istoria amuzantă a dezamăgirii încercate de un continuator al lui Smyth, cînd l-a

găsit încercînd să pilească proeminenţa din granit a anticamerei regale pentru a o aduce la dimensiunile cerute de teorie!

INTERIORUL MARII PIRAMIDE (SECŢIUNE)

Dar, dacă ne arătăm foarte circumspecţi la analizarea concluziilor la care aceşti înflăcăraţi propagatori ai acestei teorii ar dori să ne antreneze, nu este numai din cauza incertitudinii expunerilor grafice? De mult timp deja, ei susţineau că data construcţiei piramidei ar fi fost anul 2170 înainte de Isus Hristos, pentru că în acel an, o anumită stea polară se găsea în prelungirea verticală a axei de la intrare. Ei estimau că acel lung vestibul întunecat fusese plasat sub un unghi dispus astfel pentru a capta lumina numitei stele. Dar, în virtutea marii mişcări celeste care se numeşte procesiunea echinocţiurilor, stelele, deplasîndu-se, nu se regăsesc în aceeaşi poziţie în raport cu globul nostru terestru, decît la capătul unui interval de 25.827 ani. S-ar putea astfel estima la fel de logic că Marea piramidă a fost construită cu 25.827 ani înainte de anul 2.170 înaintea erei noastre, pentru că şi atunci steaua polară, despre care este vorba, era în vîrful perpendicularei duse pe axa vestibulului.

În realitate, această intrare era situată la un unghi al cărui vîrf viza punctul pe care îl ocupa, de-a lungul secolelor, fiecare din stele venind rînd pe rînd să facă de gardă în faţa cerului. Argumentul care constă în observaţia că acolo se găsea steaua

Alfa din constelaţia Dragonului, nu înseamnă mare lucru, pentru că şi alte stele au fost acolo, prezente în faţa intrării piramidei.

Teoreticienii noştri nu puteau să reţină data cea mai îndepărtată; acei 25.827 ani adăugaţi la cei 2.170 ani, înainte de Isus Hristos, ar fi atribuit existenţei oamenilor pe pămînt, o vechime fără măsură, incompatibilă cu cele cinci pînă la şase mii de ani pe care, după ei, Biblia îi atestă. Ei s-au oprit deci la data 2.170 înaintea erei noastre. Ori, toţi egiptologii, o resping, pe drept cuvînt, căci inscripţiile şi alte relaţii istorice cunoscute în prezent, obligă a atribui piramidei o origine mai puţin recentă.

Biblia este o colecţie de scrieri mai complexă şi mai profundă decît ar părea la suprafaţă. Primele sale cinci cărţi şi, în special, cea a Genezei, nu se interpretează corect decît cu ajutorul unei chei rătăcite, din nenorocire, de mai multe secole.

S-au citit tradiţiile conservate în Biblie în sens opus; s-a zguduit raţiunea, prin constrîngerea de a înghiţi explicaţii pe care aceste povestiri n-au pretins niciodată a le da. Astfel s-a ajuns la poziţia, cu adevărat încîntătoare, luată în cursul ultimului secol; cînd geologii s-au recunoscut, studiind fosile de animale, în imposibilitatea evidentă de a atribui lumii o durată de şase mii de ani. Teologi nu mai puţin eminenţi au concluzionat grav că Dumnezeu, în mod deliberat, a înmormîntat aceste fosile pentru a-i pune pe credincioşi la încercare.

Dacă teoreticienii noştri, ai piramidei, n-ar fi dat şi ei o interpretare greşită Bibliei, ar fi putut accepta data cea mai veche. Poate astfel s-ar fi apropiat sensibil de realitate, căci edificiul de piatră prezintă o soliditate perfectă susceptibilă de-a fi rezistat la asaltul a trei sute de secole. Forţa şi stabilitatea lui sînt astfel încît, va rămîne în picioare, atunci cînd toate celelalte morminte de pe pămînt se vor dărîma.

Se poate că, dacă această şcoală a reuşit să se implanteze, aceasta să se explice prin prezicerile pe care le face. Ea amestecă, curios într-adevăr, declaraţiile profeţilor evrei şi dimensiunile Marii piramide cu scopul prezicerii exploziei de războaie şi căderi de guverne, restaurării Bisericii creştine şi întoarcerii lui Hristos, calamităţilor economice mondiale şi misiunii divine a popoarelor de limbă engleză, ridicărilor şi cataclismelor pe pămînt şi pe mare, şi încă altele.

Trebuie să amintim, în acelaşi timp că Piazzi Smyth însuşi a

indicat anul 1881 pentru începutul mileniului. Să nu uităm nici că şcoala sa a semnalat, cu mult timp înainte, luna mai 1928 ca fiind cea mai nefastă din istoria universală; ori ea a trecut fără evenimente răsunătoare şi supravieţuim încă. Apoi s-a transpus această dată decisivă în luna septembrie 1936, tot în virtutea renumitelor dimensiuni ale piramidei...

Nici un raţionalist, cu siguranţă, nu va admite uşor teoria care pretinde să atribuie acţiunea gigantică, cu cheltuielile şi munca fără precedent, care a necesitat-o, nu grijii de a face să profite de ea posteritatea egipteană, ci unei solicitudini exprese pentru cei care vor veni pe lume, cam peste cinci mii de ani mai tîrziu şi vor popula continente străine. Chiar dacă se presupune că aceşti teoreticieni au scos în evidenţă exact cutare sau cutare dimensiuni matematice şi particularităţi interioare ale Marii piramide, se pare că ei au luat-o pe tangentă, pentru a se cufunda într-o grămadă de preziceri, care n-au nici o legătură vizibilă cu aceste date. Esenţa tezei lor constă în aceea că Dumnezeu ar fi convins pe egiptenii primitori să adreseze epocii noastre un mesaj în piatră. Dar n-ar fi putut, cu aceeaşi eficienţă, să comunice acest mesaj astăzi, pe o cale directă, simplă şi mai aptă să reuşească, folosind un profet uman, mai curînd decît să lase acelaşi mesaj în adîncimile piramidei, abandonat la întîmplare, şoptit, fie să rămînă nebănuit, cum a fost timp de secole, fie să primească interpretări greşite, cum se poate prea bine să se fi produs în zilele noastre.

Dar, dacă nu putem accepta aceste teorii particulare, se cuvine să respectăm sinceritatea impulsurilor de care ascultă cei care le răspîndesc. Le datorăm chiar recunoştinţă pentru interesul pe care l-au stimulat în privinţa semnificaţiei spirituale a piramidelor.

Ce şi-au propus exact constructorii piramidelor? Ce simbolizează Sfinxul? Acestea sînt două din enigmele cele mai captivante, mai fascinante, puse de Egipt, atît vizitatorilor cît şi locuitorilor săi. Ele sînt, de asemenea, cel mai greu de rezolvat.

A fost deci construit, acest «zgîrie-nori» egiptean, doar pentru a conserva mumia faraonului? Să ne rezumăm la aceasta, odată cu manualele noastre şi cu ghizii arabi, cu veşminte negre? A fost tăiată în blocurile de calcar de Turah şi în granitul adus de departe, de la Syene, o asemenea masă doar pentru a ascunde un singur cadavru învelit în pînză de in? S-a

muncit şi s-au transportat cu greu, în focul arzător de soare african, mai mult de optzeci de milioane de picioare cubice de piatră, pentru a satisface capriciul unui singur rege? S-au asamblat cu grijă două milioane trei sute de mii de blocuri, cîntărind fiecare cam două tone şi jumătate, doar pentru a acoperi ceea ce ar fi comandat cîteva căpetenii? În fine, Iosif, istoricul evreu, are dreptate cînd numeşte piramidele «mari şi inutile monumente»?

Lucrul este foarte posibil, după ceea ce cunoaştem despre puterea faraonilor şi credinţele egiptenilor, relativ la viaţa de dincolo. Posibil, dar puţin probabil. Niciodată, atît cît ştiu istoricii prudenţi, nu s-a găsit în Marea piramidă nici un aparat funerar, cu toate că o anumită tradiţie raportează că unul din califi conserva, ridicată în faţa unei uşi din palatul său, o mumie, în lemn sculptat, pe care o adusese din piramidă. Pe pereţii laterali interiori, piramida nu conţine nici ample inscripţii hieroglifice, nici basoreliefuri sculptate, nici picturi reprezentînd scene din viaţa defunctului, într-un cuvînt, nimic din ceea ce adăpostesc celelalte bolte ale mormintelor egiptene. Tot spaţiul interior este gol, lipsit de acele ornamente care plăceau faraonilor să fie expuse pe mormintele lor; nici o urmă aici din ornamentaţia la care ar fi normal să ne aşteptăm, în unul din mormintele cele mai importante din Egipt.

Ceea ce constituie poate evidenţa cea mai concludentă, cînd descoperi acolo amplasarea mormîntului unui monarh păgîn, este receptacolul gol de granit roşu, neacoperit, pus pe pămînt în camera regelui. Nu sare în ochi că este sarcofagul regal! Aşa va vorbi egiptologul; pentru el afacerea este lichidată de acum înainte.

Dar de ce părţile laterale ale sarcofagului nu conţin textele şi figurile religioase fixate de uzanţă în situaţii similare? De ce nici un cuvînt, nici o inscripţie hieroglifică oarecare?

Orice alt sarcofag este de obicei acoperit de un memorial grafic sau pictural, atestînd în ce împrejurări a fost folosit. De ce acesta face excepţie, dacă a fost al unuia dintre cei mai celebri regi ai Egiptului?

De ce a fost amenajată o canalizare mai lungă de două sute de picioare pentru a stabili comunicarea între cavoul boltit, conţinînd acest presupus sarcofag şi aerul din exterior? Mumiile nu au nevoie de aer proaspăt; cît despre muncitori, ei nu mai

aveau de ce să intre în cameră odată ce terminaseră de construit bolta. Nicăieri în Egipt, n-am văzut altă piesă, care, destinată să servească de mormînt pentru un defunct regal, să fi posedat conducte pentru a-l aerisi.

De ce să se fi plasat presupusul într-o cameră situată la o sută cincizeci de picioare deasupra nivelului solului, cînd peste tot în alte părţi s-a pus în evidenţă practica egipteană care consta în săparea de bolţi funerare în rocă, sub pămînt? A fost şi este un obicei universal; morţii se depun fie sub pămînt, fie pe pămînt. «Tu eşti pămînt şi te vei întoarce în pămînt», astfel ne-a vorbit natura întotdeauna.

De ce să se fi construit sala înaltă, numită marea galerie, pentru a ajunge la camera regelui şi să i se fi dat mai mult de treizeci de picioare înălţime, cînd cu o prelungire a scării, care n-are decît patru picioare înălţime, s-ar fi obţinut acelaşi rezultat, cu preţul unui efort mult mai mic, construcţia nefiind tot aşa de complicată ca aceea a marii galerii?

De ce s-a plasat o a doua cameră, numită camera reginei, atît de aproape de prima? Niciodată faraonii nu erau înmormîntaţi alături de soţiile lor şi o singură mumie nu are nevoie de două cavouri. Dacă totuşi, camera reginei ar fi conţinut picturi şi inscripţii murale, uzuale în mormintele egiptene, prezenţa sa aici cu titlul de anticameră ar putea să se justifice, dar ea este de asemenea goală şi lipsită de ornamentaţii ca şi camera regelui. De ce şi camera reginei a fost înzestrată cu aceste conducte de aerisire, atît de astupate cît fuseseră şi orificiile cînd au fost descoperite? De ce constructorii şi-au dat osteneala să aerisească aceste aşa zise morminte? Este cazul să repetăm, morţii nu respiră.

Nu, precis, cu ajutorul cercetării adevăratei cauze a unei atît de mari cheltuieli de timp, muncă, materiale şi bani, raţiunea refuză să admită ipoteza unui mormînt, ca şi teoria prezicerilor. Trebuie să ne întoarcem la 180 de grade pentru a căuta o altă explicaţie.

Am consacrat adesea lungi meditaţii acestui mister. Am petrecut mai multe ore împiedicîndu-mă rînd pe rînd în dărîmăturile sfărîmicioase care zac pe pămînt în jurul piramidelor şi parcurgînd în adîncimea lor, pasaje şi camere la fel de întunecate. În dese rînduri, m-am aşezat sub arşiţa crudă a soarelui de după-amiază pe blocurile de calcar alb, la

picioarele Marii piramide sau pe nisipul dulce ce se întinde spre est. Am cîntărit şi răscîntărit problema. Am urcat panta dăltuită, zidită rînd după rînd, căutînd cu încăpăţînare firul conductor, examinînd crăpăturile, studiind fizionomia generală a celor trei edificii. Am deranjat şopîrle mari în tunelele negre, rar vizitate, din a doua şi a treia piramidă. Pe scurt, m-am abandonat atît de profund cercetărilor mele încît acei martori antici de piatră din Egiptul primitiv mi-au devenit atît de familiari ca şi camerele diferite din noua mea reşedinţă de la Cairo.

Cu cît mă iniţiam mai mult în detaliile lor, cu atît mă simţeam mai obligat să le admir; în acelaşi timp, cu cît le înţelegeam mai bine planurile particulare, cu atît îmi apărea mai mult remarcabila lor perfecţiune tehnică.

Cîtă abilitate a trebuit dovedită pentru tăierea, transportarea şi ridicarea fiecăruia pînă la locul său, a imenselor blocuri de piatră, într-un timp cînd nu dispuneai de concursul nici al vaporilor, nici al electricităţii! Nici o macara mecanică acţionată pe şine de oţel; oţelul, nici vaporii, nu erau atunci lucruri cunoscute.

Desigur, dacă un faraon ar fi dorit să lase posterităţii un mormînt durabil, el nu putea să-şi oprească alegerea pe o arhitectură răspunzînd voinţei sale, mai bine decît aceea a piramidei. Baza imensă, feţele înclinate şi vîrful strîmt, ar fi protejat mormîntul său contra vîntului, nisipurilor şi vremii, mai bine decît oricare alt dispozitiv. Pe de altă parte, masa interioară, cu totul solidă, ar fi oferit rezistenţa maximă contra mîinilor omeneşti care ar fi încercat să-i violeze misterul.

Dacă în zilele noastre, impresionanţii zgîrie-nori din New York depăşesc piramida, nu este mai puţin valabil că de-a lungul a tot ce cunoaştem din istoria omenirii, pînă la o epocă recentă, piramida a fost monumentul cel mai înalt construit de mîna omului; în comparaţie cu ea, toate celelalte par neînsemnate. Piramida: miracol pentru cei vechi, enigmă în ochii celor moderni.

Ca şi ceilalţi cercetători care au explorat-o înaintea mea, am recunoscut imediat că interiorul Marii piramide avea o construcţie mult mai complicată decît avea interiorul celorlalte două piramide şi în acelaşi timp, infinit mai interesantă; la fel, comparată cu celelalte, dimensiunile sale enorme proclamau importanţa sa de primă mînă. Astfel nu am întîrziat să-mi

concentrez următoarele mele studii numai asupra ei, care, după părerea mea, ascundea secretul real al celor trei piramide.

Am ajuns să cunosc Marea piramidă sub fiecare aspect al luminii egiptene, atît de minunat schimbătoare. În zori, primele raze îşi depun acolo tenta de un gri argintiu. Soarele care stă să apună o lasă colorată în violet palid, în timp ce, sub lumina misterioasă a lunii pline, fiecare piatră de la bază pînă la vîrf pare a se scălda într-o fosforescenţă albăstruie, nuanţată cu argint. Dar Marea piramidă care ne apare astăzi, nu este aceeaşi pe care o vedeau cei vechi. Atunci ea purta pe cele patru feţe o îmbrăcăminte de calcar fîn, alb, neted, fără asperităţi, reflectînd soarele cu o strălucire fără asemănare. Aceasta justifica fizic numele pe care egiptenii vechi îl dăduseră Marii piramide: *Lumină.* Baza şi laturile fiecărui bloc erau perfect plane; asamblarea lor, de o precizie demnă de mozaicuri, lăsau cu greu să se vadă lipiturile cimentate. Astfel triunghiul de piatră, aşezat pe covorul galben al deşertului, strălucea ca o uriaşă oglindă, ceea ce, sub soarele arzător al Orientului, îl făcea vizibil de la o distanţă imensă. Chiar la sfîrşitul secolului al XII-lea aceste pietre albe erau încă pe loc, îmbrăcate cu hieroglife, despre care Abdul Latif a dat următoarea descriere elegantă:

«Pietrele purtau inscripţii cu caractere vechi, acum ininteligibile. N-am întîlnit niciodată în întreg Egiptul pe cineva care să le înţeleagă. Numărul inscripţiilor este atît de mare încît numai copia celor care se văd la suprafaţa a două piramide ar umple mai mult de şase mii de pagini».

Astăzi, feţele netede de odinioară se etajează gradat; nu mai poţi descoperi acolo urma niciunei inscripţii şi din miile de blocuri cu îmbrăcăminte albă, abia cîteva, goale, au rămas pe loc la bază. Aceste vestigii sînt suficiente pentru a stabili cu precizie că îmbrăcămintea de calcar provenea de la colinele din Mokattam, situate la sud-est de Cairo. Căci, doi ani după trecerea lui Abdul Latif, Egiptul întreg a oscilat cu ocazia unui cutremur care a lovit oraşul Cairo. Atunci, arabii au venit să culeagă de pe laturile Marii piramide material de construcţie destinat reconstrucţiei oraşului lor dărîmat. La fel, turcii şi grecii, reducînd nobilul Parthenon în stare de carieră, au luat de acolo, odinioară, pietre masive pentru a-şi construi casele. Arabii deci, au luat cu aviditate blocurile netede şi albe, cu liniile tăiate oblic

şi le-au transportat la Cairo. Cîte case vechi, moschee şi metereze numără azi capitala Egiptului, ale căror pereţi groşi ascund inscripţiile hieroglifice care acopereau odinioară feţele Marii piramide! O parte din graţioasa moschee a sultanului Hassan, cu reputaţia de a fi cea mai frumoasă dintre cele trei sute de moschei ale oraşului Cairo, a fost construită din acele blocuri faimoase.

Piramida conţine destule pietre, pentru construirea tuturor caselor unui oraş mare. Ar fi fost exploatată în întregime dacă n-ar fi trebuit să se renunţe, deoarece s-a constatat că munca, timpul cerut şi cheltuielile pentru deplasarea unui singur bloc erau disproporţionale cu valoarea sa. S-a abdicat în faţa acestor dificultăţi. Dar această învăţătură n-a fost trasă înainte de a se fi doborît primele etajări, plecînd de sus, ceea ce a lăsat piramida fără vîrf.

De asemenea, intrarea prin care trec vizitatorii actuali nu este intrarea primitivă, cea a vechilor egipteni. Aceea a rămas timp de mai multe secole, secretul piramidei, secret bine păstrat, pînă cînd un încăpăţînat rege arab a cheltuit o avere şi a mobilizat o armată de muncitori să spargă îngustimea încărcată de mister şi să redescopere antica uşă sigilată. Culoarele şi camerele din ultimele subsoluri ale piramidei au sfidat astfel pe guvernanţii greci şi romani cît şi pe egiptenii neiniţiaţi. Cu toate că legenda intrării persista, localizarea ei scăpa din vedere.

De la zilele în care fusese închisa şi sigilată, s-au scurs încet secole peste interiorul neviolat, pînă cînd oamenii, în căutare de averi fabuloase, au venit să tulbure acest somn lung. Aceasta nu a fost înainte de anul 820 din era noastră, cînd amplasarea ei s-a lăsat în fine reperată. Califul Al Mamun, aducîndu-şi cei mai buni ingineri, arhitecţi, constructori şi muncitori pe micul platou de la Gizeh, le-a cerut să deschidă piramida. «O rege, a spus conducătorul lor, lucrul acesta nu este realizabil. - Vreau să faceţi asta», a fost răspunsul.

Acţiunea nu dispunea de nici un plan. Doar, o veche tradiţie plasa intrarea pe latura din nord. S-a ales, natural, mijlocul acestei feţe, pentru a se face marea tentativă. Prezenţa vigilentă a califului îi stimula pe lucrători. El se aştepta să elucideze exactitatea vechilor legende, după care, faraoni uitaţi ar fi ascuns odinioară în piramidă bogate comori. Să remarcăm,

incidentul, că Al Mamun era fiul califului Harun Al Raşid, faimosul personaj din *O mie şi una de nopţi.*

Califul Al Mamun nu era un calif obişnuit. El a ordonat literaţilor săi, să traducă în arabă scrierile înţelepţilor din Grecia. El nu înceta să amintească supuşilor săi virtuţile învăţăturii. El însuşi se complăcea în participarea la dicuţiile oamenilor savanţi din ţara sa.

Reşedinţa imperială era fixată la Bagdad. Din acest oraş celebru a venit el în Egipt. S-a întors la Bagdad la puţin timp după încercarea de a deschide piramida şi a murit.

Ori, constructorii Marii piramide, prevăzînd ziua cînd aviditatea omenească va veni să o profaneze, plasaseră intrarea la o distanţă de mai multe picioare faţă de punctul central şi mult mai sus, unde nu te-ai fi aşteptat logic să găseşti acest acces. Rezultatul: oamenii lui Al Mamun au lucrat mai multe luni fără să descopere nici cel mai mic indiciu al unei treceri sau al unei uşi. Nimic altceva decît zidărie masivă, nu se prezenta vederii lor. Dacă s-ar fi mulţumit numai cu ciocane şi dălţi, acţiunea lor ar fi durat tot atît şi chiar mai mult decît domnia suveranului lor. Dar au fost destul de pricepuţi ca să aprindă mici focuri lîngă pietre, pînă a le încălzi la roşu şi să verse apoi acolo oţet rece pentru a produce crăpături. Încă se mai pot remarca şi astăzi, crestăturile înnegrite de la suprafaţa blocurilor care au scăpat dălţilor, făcute totuşi atît de sîrguincios, acum mai bine de o mie de ani. Doi fierari nu încetau, cît c ziua de mare, să ascută aceste unelte, ce se toceau rapid în contact cu pietrele masive, în timp ce maşini de lemn veneau să secondeze eforturile muncitorilor, epuizîndu-se cu forţarea accesului. Cu toate acestea, intrarea primitivă, coridoarele şi camerele interioare au rămas de negăsit.

Ca să sapi un pasaj cît de strîmt, te sufocai în praf şi căldură. Rezistenţa teribilă opusă de masa cea mai dură care a fost vreodată zidită pe lume, oamenii care nu dispuneau decît de unelte primitive, singurele cunoscute în vremea aceea, triumfau fără îndurare, în timp ce absenţa completă a ceea ce singură ar fi recompensat atîtea eforturi, a provocat o descurajare tinzînd spre disperare. Muncitorii au săpat pe o întindere mai mare de o sută de picioare; erau pe punctul de a-şi depune instrumentele şi de a se revolta făţiş, refuzînd să continue o muncă atît de sterilă, cînd la urechile lor a parvenit zgomotul unei pietre grele

care cădea, deplasată. Acest zgomot venea din interior, puţin mai departe de punctul extrem unde ajunseseră.

A intervenit destinul. Din acel moment, gustul şi rîvna de muncă s-au însufleţit. În curînd drumul a fost croit în pasajul intrării primitive. Marea piramidă era redeschisă.

Atunci a fost uşor să urci acest pasaj şi să găseşti uşa ascunsă. Ea fusese disimulată cu atîta abilitate, încît niciodată n-ar fi putut fi descoperită de afară. După atîtea secole, această uşă secretă nu mai era în stare de funcţionare; era înţepenită iremediabil. Ea a dispărut în zilele noastre, pierdută în timpul furturilor fără limite care s-au efectuat după cutremurul din Cairo. Uşa era identică cu cele pe care vechii greci le plasau la intrarea în edificiile lor cele mai misterioase. Era o piatră mobilă, care îşi revenea de la sine şi atît de perfect modelată în exterior, încît nimic nu o deosebea de pietrele din jur, garnisite cu îmbrăcămintea lor. Ea se adapta ermetic la deschidere şi nu era, ea însăşi, decît un bloc solid printre celelalte. Închisă, imposibil de reperat în ansamblul suprafeţei exterioare. Deschisă, ea pivota rotund pe propria ei lungime, descoperind o cavitate. Ea era plasată, cu precizie, în echilibru pe un pivot, deasupra căruia se găsea centrul de gravitate, în timp ce greutăţi echivalente cu ea, foarte grele, se ajustau pentru a o contrabalansa. Ea nu se putea deschide decît cu ajutorul unui impuls energic imprimat uneia din extremităţi, urmat de o zguduire la fel de puternică la celălat capăt, pentru a o împinge spre exterior, apoi în sus. Aceasta permitea celui venit să distingă accesul interior şi să se angajeze, nu fără a se ghemui în patru labe, în pasajul astfel ieşit la iveală. Apoi, dala turnantă oscila în sens invers pe pivotul său şi ascundea din nou, complet, accesul tuturor privirilor.

Dar chiar aceasta nu era de ajuns. Drumul interior era apoi barat de o uşă din lemn foarte grea. După acest nou obstacol, trebuia să înfrunţi încă alte zece porţi înainte de a ajunge să pătrunzi în camera regelui. Dintre acestea nouă erau din lemn, doar una, ca şi cea din exterior consta într-o piatră mobilă şi secretă. Ele au dispărut de atunci, fără nici o excepţie.

Ajunşi în interiorul pasajului de la intrare, oamenii califului Al Mamun au constatat că munca lor nu era nicidecum terminată. Ei au observat că pasajul se termina cu un enorm bloc de granit. Nu părea probabil ca deschiderea şi pasajul să fi fost amenajate pentru a ajunge la un impas. Exploratorii au încercat atunci să-şi

taie un drum în bariera enormă de granit. A fost degeaba. Uneltele care dispuneau nu pătrundeau în această piatră. Se credea că edificatorii piramidei au căutat în Egiptul întreg piatra cea mai grea pe care au putut să o găsească, înainte de a se opri la această varietate specială.

Din fericire pentru eforturile celor veniţi, alături de blocul de granit negru, era piatra de calcar albă, mult mai moale şi în consecinţă, mai uşor de tăiat. Ei au fost atenţi la aceasta şi au perforat-o paralel cu blocul impenetrabil. Cînd au săpat astfel la o adîncime de cîteva picioare, au atins extremitatea blocului de calcar şi intrarea unui alt pasaj. Atunci a devenit evident că, acest al doilea acces fusese odinioară voit astupat cu ajutorul tamponului gigantic de granit, de formă conică şi cîntărind nu se ştie cîte tone, care umplea ermetic cadrul său.

Noul pasaj urca, urmînd un unghi analog celui pe care primul îl descria coborînd, cu aproape 26 grade. Ofiţerii şi oamenii lui Al Mamun au urcat acest coridor abrupt; el avea mai puţin de patru picioare înălţime şi puţin mai mult de trei picioare lărgime. Lumina torţelor nu le-a relevat nimic în afara pereţilor goi. S-a atins astfel un punct unde drumul continua orizontal. Acest punct marca în realitate o răscruce. Într-adevăr, întîlneai acolo alte două coridoare; unul, de şapte ori mai înalt decît cel pe care îl urmaseră înainte, urca; celălalt, un fel de puţ strîmt, cobora, pierzîndu-se în ultimile adîncuri ale piramidei.

Continuînd să urmeze, de-a buşelea, pasajul orizontal, intruşii, cu capul aplecat spre pămînt, au ajuns, neaşteptat, într-o sală largă, pe care au avut decepţia să o găsească goală. Pereţii erau goi, fără nici o inscripţie. Doar o nişă mare, în partea de est, ar fi putut lăsa să subziste o promisiune vagă a unei comori, care să fi recompensat truda lor. Pentru a ajunge acolo, trebuiau să urce o platformă, apoi să pătrundă într-un pasaj rău, atît de jos, încît erau constrînşi să se tîrască, cu mişcări de şarpe. Acesta ajungea brusc pînă la zidăria groasă, înserată chiar în inima piramidei şi în ciuda lărgirii considerabile de care au dat în acel punct, unica comoara care s-a putut găsi acolo consta în blocuri de calcar. Ei s-au întors din drum pînă la răscruce şi au început să exploreze coridorul lung şi înalt care mai tîrziu a primit numele de marea galerie. El avea o boltă specială, cu şapte etajări suprapuse. Panta sa crescătoare urma exact acelaşi unghi ca şi pasajul conducînd la galerie. Oamenii

au început să urce această pantă alunecoasă, care urca fără oprire o sută cincizeci de picioare; pe cele doua părţi se aliniau pereţii de piatră netedă. La capătul galeriei, o treaptă foarte înaltă le-a barat drumul dintr-o dată. Ei au urcat-o şi traversînd o suprafaţă plană, au pătruns într-un pasaj îngust care i-a condus într-o anticameră. Mai făcură cîţiva paşi, apoi s-au aplecat sub o grilă masivă cu vîrfuri ascuţite şi au intrat într-o sală mare, care ocupă exact centrul piramidei, la distanţă egală de laturile sale. Era camera pe care au numit-o mai tîrziu «camera regelui», la fel cum au dat numele camerei care au descoperit-o mai întîi «camera reginei». În realitate, vechii egipteni n-au folosit niciodată aceste denumiri.

Pereţii camerei regelui erau făcuţi din blocuri enorme de granit negru. Plafonul cuprindea nouă grinzi impozante făcute din acelaşi material; acum, se ştie că acestea sînt cele mai mari pietre din toată piramida. Una singură cîntăreşte şaptezeci de tone. Cum au putut constructorii să le aşeze în acele locuri, la două picioare deasupra nivelului pămîntului, fără ajutorul macaralelor noastre modeme, al forţei vaporilor sau al electricităţii, este problema care rămîne deschisă arhitecţilor, problemă care face obiectul diverselor teorii, dar fără a primi o rezolvare pînă astăzi.

Din nou, califul Al Mamun şi oamenii săi au încercat o decepţie profundă. Căci, cu excepţia unui sicriu de piatră deschis, camera nu conţinea nimic. Însuşi sicriul nu conţinea decît praf.

Nu este nemaipomenit, au gîndit ei, ca vechii egipteni să fi construit un mormînt atît de enorm, fără un anumit scop? Şi cu ardoare s-au apucat să smulgă bucăţi din pavajul de piatră, să sape într-un colţ al camerei, să sondeze cu lovituri de ciocan pereţii groşi; unde a condus, deci, vînătoarea febrilă de comori ascunse? Viclenia primilor constructori trebuia să reziste victorioasă. Oamenii noştri derutaţi, amărîţi, descurajaţi, în cele din urmă, s-au retras.

Le mai rămînea să exploreze continuarea subterană a primului pasaj de intrare, ca şi cavitatea strîmtă şi adîncă, care pleca de la răscruce. În prima din aceste direcţii, ei au ajuns la un tunel restrîns, de-a lungul căruia coborîrea era rapidă şi unde picioarele le alunecau lesne; această pantă săpată în stîncă dură nu avea mai puţin de trei sute cincizeci de picioare lungime. Ea

se termina într-o cameră tăiată grosolan şi cu plafonul atît de jos, încît mîinile puteau să-l atingă; cît despre podea, era amenajată imperfect, trebuia să sari de colo, colo pentru a avansa. Ei au numit această încăpere «groapa». Praful şi dărîmăturile o înconjurau peste tot. La celălalt capăt, un pasaj strîmt a fost săpat tot în stîncă; ei n-au putut intra acolo decît tîrîndu-se pe burtă, cu capul la cîteva degete de sol. Acest tunel, la rîndul său, nu conţinea nimic, căci el se oprea brusc în faţa unui perete puternic de stîncă.

Mai rămînea puţul. El era aproape în întregime perpendicular pe orificiul de intrare. Un singur om, odată, putea, susţinut de corzi, să coboare în adîncurile sale de un negru ca cerneala. După ce a parcurs, în felul acesta, cam şaizeci de picioare de sus în jos, el s-a găsit într-o cameră, o lărgire grosolană a cavităţii. Aceasta se prelungea dincolo, coborînd aparent fără sfîrşit. Exploratorii au estimat cu fermitate că era un puţ adevărat, de o adîncime insondabilă. Ei nu au dus niciodată investigaţiile pînă la sfîrşit.

Nicăieri nu existau comorile imense cu care imaginaţia lor umpluse piramida. Iată cum s-a sfîrşit aventura memorabilă a califului Al Mamun, care a redeschis Marea piramidă. Istoricii arabi erudiţi, din zilele noastre, dau acestei vechi expediţii mai multe variante, din care noi am extras realitatea autentică.

După ce fiul lui Harun Al Raşid a deschis astfel latura de nord a piramidei, au trecut secole peste capul său trunchiat. Foarte curînd, legenda a învăluit-o cu o atmosferă superstiţioasă, înspăimîntătoare, populată de orori lugubre. Şi arabii au considerat interiorul piramidei ca pe o pacoste. Singure, rare spirite aventuroase au reluat uneori, la mult timp după calif, explorarea adîncurilor sale intime. Cea mai mare parte din coridoarele sale întunecoase şi din camerele sale goale au continuat să se odihnească într-o linişte impunătoare, pe care nimic nu a tulburat-o. A trebuit să aştepte pînă la a doua jumătate a secolului al XIII-lea, pentru ca europenii greoi, oameni materialişti şi deloc superstiţioşi ,să înceapă să parcurgă nisipurile din împrejurimi; abia atunci ciocanele şi dălţile investigatorilor au început să răsune în anticul edificiu.

Un om dotat cu spirit întreprinzător, Nathaniel Davison, consul al Majestăţii britanice la Alger între 1760 şi 1770, a cerut un concediu lung pe care l-a petrecut în Egipt. Marea piramidă i-

a inspirat lungi meditaţii. El ştia că vechii egipteni plasau, de obicei, în mormîntul iluştrilor defuncţi o anumită cantitate de bijuterii. El ştia, de asemenea, că opinia generală făcea din piramide, adevărate morminte gigantice.

Ori, el a descoperit, la intrarea deschisă la camera regelui, un ecou curios, care repeta de mai multe ori fiecare silabă emisă cu voce tare. A presupus - exact - că o altă cameră exista undeva, în spatele dalelor de granit dimprejurul primei camere. Era foarte posibil şi chiar probabil, ca în spaţiul astfel trădat de ecou, să se fi odihnit o mumie învelită în pînză de in şi însoţită de preţioasele ei podoabe.

Davison a făcut rost de cîţiva muncitori şi s-a pus pe treabă. Cu secole în urmă, Al Mamun a sondat în van podeaua din camera regelui. Ecourile vocii succesorului său îndepărtat păreau a veni de sus. Şi-a fixat atunci atenţia asupra plafonului. Un examen amănunţit al acestei întregi întinderi şi a pasajelor adiacente i-a arătat că mijlocul cel mai practic de a pătrunde deasupra, consta în săparea unei deschideri în etajul superior al peretelui de est al marii galerii; s-ar putea astfel să se introducă printr-o parte laterală, în camera care ar fi trebuit să se găsească acolo. Procurîndu-şi o scară solidă pentru a examina locul, a avut surpriza să constate că deschiderea exista deja. S-a strecurat deci prin ea.

Astfel i-a apărut o cameră, lungă de douăzeci de picioare. Ea era situată exact deasupra celei a regelui. A trebuit să se tîrască pe genunchi, atît era de aproape tavanul de podea, ca să caute comoara care-l atrăgea. Sala era complet goală.

El s-a reîntors la Alger. Ca singur profit, trebuia să-i rămînă onoarea problematică pe care i-au decernat-o arheologii veniţi după el, lăsînd numele lui ataşat de cel al camerei pe care a descoperit-o.

În primii ani ai secolului al XIX-lea, Davison a avut un succesor la piramidă, un investigator ciudat, în care se întruneau visătorul, misticul şi arheologul. Era un italian, căpitanul Caviglia. El a consacrat monumentului antic un timp atît de lung încît, după propria lui expresie, devenise el însuşi «cu totul piramidal». Lordul Lindsay, care l-a întîlnit cu ocazia unui voiaj în Egipt, scria într-o scrisoare trimisă în Anglia:

«Caviglia mi-a spus că a acordat studiilor privind magia, magnetismul animal etc., o asemenea amploare încît ar fi

trebuit să moară din această cauză. El a atins, după cum declară, limita extremă a domeniului interzis cunoaşterii omeneşti. Numai puritatea intenţiilor sale l-a salvat... El are idei stranii, care nu sînt pămînteşti. El estimează că ar fi foarte periculos să le comunice».

În cursul acţiunii sale arheologice, Caviglia s-a instalat un timp în camera lui Davison, transformînd aceasta redută obscură într-un apartament de locuit!

El nu şi-a limitat lucrările la studiul Marii piramide. Lui i se datorează, în a doua şi a treia explorare, descoperiri de cavouri funerare situate între piramide şi Sfinx, aducerea la lumină de anumite sarcofage interesante şi alte vestigii mai mici ale civilizaţiei antice egiptene.

În epoca în care Victoria, o tînără de toată frumuseţea, a fost încoronată regină a Angliei, fără să se fi aşteptat la aceasta, destinul a trimis în Egipt un galant ofiţer din armata sa, un getleman perfect englez şi un bogat Mecena de la British Museum; aceşti trei oameni nu erau decît unul, l-am numit pe colonelul Howard Vyse. El a folosit sute de muncitori în cea mai considerabilă serie de săpături, la care cele trei piramide şi regiunea care le înconjoară au fost martore vreodată într-o mie de ani, adică din epoca lui Al Mamun. El s-a asigurat un timp de serviciile căpitanului Caviglia, dar caracterele lor s-au ciocnit; englezul scrupulos, ataşat convenţiilor şi italianul esenţial nealiniat trebuiră în curînd să se despartă.

Colonelul Vyse a consacrat lucrărilor sale în Egipt 10.000 lire sterline din averea sa personală, nu fără a oferi la British Museum rezultatele sale însemnate. Cufere pline de lucruri găsite foarte interesante au traversat mările. Dar cele mai interesante din toate au rămas pe loc. Vyse a descoperit patru camere situate sus în Marea piramidă, imediat deasupra celei a lui Davison. Aceasta nu s-a făcut fără dificultate, fără numeroase pericole. Săpînd un pasaj strîmt de jos în sus prin zidăria groasă, muncitorii săi riscau aproape tot timpul să cadă de la o înălţime de treizeci de picioare. Camerele astfel apărute erau la fel de joase şi de înguste ca şi prima. La rîndul lor, au fost găsite goale şi pline de praf.

Această descoperire şi examinarea plafonului de piatră calcaroasă tăiată ascuţit, care acoperea camera din vîrf, au permis înţelegerea motivului pentru care fusese construit

ansamblul celor cinci camere atît de joase. Era vorba de a păzi camera regelui de presiunea enormă exercitată asupra sa de toată masa de zidărie, care o domina. I se procura, în felul acesta, un fel de plapumă protectoare. Printre altele, această amenajare punea la adăpost camera regelui contra dărîmării masei pe podeaua sa, în cazul de necrezut, dar nu imposibil, cînd un cutremur ar răvăşi piramidele. Cele cinci camere ar juca atunci rolul unui sistem admirabil de tampoane, suportînd şocul surpării consecutive fenomenului seismic şi păzind astfel camera regelui de a fi strivită sub mormanul gigantic de pietre sfârîmale. Suportînd victorioasă asaltul miilor de ani, piramida a dovedit perfecţiunea şi geniul acestei concepţii arhitecturale.

Printre descoperirile lui Vyse, destul de curioasă a fost aceea a primei - şi unice - serii de hieroglife pe care le-a oferit vreodată piramida, după îndepărtarea îmbrăcămintei sale exterioare, toată garnisită de inscripţii. Aceste hieroglife nu erau altceva decît semnele imprimate de tăietorii de piatră pe suprafaţa brută a dalelor folosite la construcţia celor cinci camere. Printre ele figurau cartuşele sau scrierea pictată, de formă ovală, purtînd numele a trei suverani: Khufu, Khnem Khufu şi Khnem. Ele nu erau înscrise, ci trasate în vopsea roşie, ca toate semnele zidarilor în Egiptul vechi.

Egiptologii nu au putut risca niciodată explicaţii raportate la Khnem; ei n-au adunat niciodată nimic referitor la un rege egiptean numit astfel. Dar ei ştiu foarte bine cine este Khufu; el nu este altul decît faraonul din a patra dinastie căruia grecii i-au tradus, neîndemînatic, numele în Cheops. Această descoperire a lui Vyse raporta definitiv lui Khufu apariţia piramidei. Data fusese stabilită.

Totuşi, niciodată mumia lui Khufu n-a fost descoperită, nicăieri în interiorul piramidei.

MINUNI OBŢINUTE PRIN HIPNOTISM

Ni se întîmplă cîteodată să întîlnim ceva la care ne aşteptam cel mai puţin. În timpul sejurului meu în cartierul european din Cairo, am descoperit o altă manifestare a forţelor pe care le numim supranaturale, dar pe care nu le vom mai putea

considera astfel în ziua în care ştiinţa va reuşi să le explice fără dificultate.

Am făcut deci cunoştinţă cu un cuplu tînăr care locuia pe o stradă ce ducea direct la cazarmele garnizoanei britanice. Cairo este un stup atît de cosmopolit că o singură casă adăposteşte deseori reprezentanţi de-ai unei jumătăţi de duzină de naţionalităţi. În cartierul cu pricina, elementul francez domină. Tînărul cuplu trăia în Egipt de cîţiva ani buni. Soţul se numea domnul Eduard Ades iar soţia sa era cunoscută sub numele de doamna Marguerite. Soţul dispunea de o oarecare putere magnetică; ca subiect pentru experienţele sale, doamna Marguerite era calificată excepţional. Cîţiva ani de practică şi de antrenamente îi ajutaseră să cîştige o oarecare competenţă în a demonstra ce posibilităţi extraordinare zac în adîncul spiritului şi corpului omenesc. I-am pus la încercare sub mai multe aspecte; dacă multe din experienţele noastre n-au prezentat nimic răsunător dovedindu-se doar susceptibile de a interesa cercetătorii ştiinţifici, s-au produs totuşi, două sau trei care au fost suficiente pentru a frapa cîte un spirit care era în secret ataşat materialismului şi care nu întrevăzuse niciodată asemenea posibilităţi.

Prima pe care o voi descrie a fost realizată în condiţii verificate. Chiar atunci am cerut mărturia soţiei unui funcţionar englez, domnă întrucîtva sceptică, şi ea s-a văzut obligată să recunoască, că demonstraţia părea perfect autentică şi că nici o stratagemă din lume nu i-ar fi putut oferi cheia.

Eram aşezaţi patru, în studioul mobilat modest de domnul Ades. El însuşi, om frumos, în jur de 30 de ani, avea un păr des şi ondulat, fruntea înaltă a unui intelectual, o privire sigură şi penetrantă, nasul drept, de grec. Vorbirea sa era vie şi animată ca a unui adevărat francez. Era chiar dotat cu o elocvenţă rar întîlnită, captînd conversaţia timp de ore întregi, fiecare cuvînt se avînta asupra celuilalt, în graba lor de a ieşi de pe buze. Toată persoana sa degaja o impresie de energie şi vigoare.

În ceea ce o priveşte, doamna Marguerite reunea în ea tot ce şi-ar putea dori un bun subiect hipnotic. Era blîndă, sensibilă, calmă, rezervată şi gînditoare. Mică de statură, cu o uşoară înclinaţie spre îngrăşare, avea ochii destul de mari, cu o expresie tandră şi visătoare. Mişcările sale erau lente, avînd ceva letargic în ele.

Era aşezată pe un scaun cu spătar drept, cînd domnul Ades se aşeză foarte aproape de ea pentru a începe demonstraţia. Apăsă cu degetul mare drept între sprîncenele doamnei Marguerite şi îl lăsă astfel cîteva minute, cercetîndu-i asiduu, în tot acest timp, faţa. Nu mai făcu nimic în plus, nici încercări de pase cu mîna, nici alte practici de obicei inseparabile de tehnica hipnotizării.

Iată ce spuse rapid, în franceză: «Cînd începeam să o hipnotizez, foloseam o metodă complicată; trebuia să aştept un timp considerabil înainte ca ea să ajungă la primul grad al stării de transă. Dar acum, am lucrat atît de des împreună, că pot să renunţ la toate celelalte preparative şi să o hipnotizez aproape instantaneu. Priviţi, iat-o hipnotizată»

Într-adevăr, subiectul se încordă, ochii săi erau închişi; părea că nu mai avea conştiinţa a ceea ce o înconjura. Am cerut permisiunea să o examinez. Ridicîndu-l pleoapele, am constatat indiciile clasice ale insensibilităţii; pupilele se întorseseră în sus şi rămăseseră în această poziţie anormală. Aceasta dovedea ştiinţific că doamna Marguerite era intrată în transă hipnotică de primul grad.

Primele experienţe au fost simple. Domnul Ades a ordonat subiectului să se uite prin cameră: «Ce scenă oribilă! îi sugeră el. Uită-te cît de crud suferă această persoană! Cît e de trist că s-a putut întîmpla aşa ceva, ce lucru îngrozitor!»

Doamna Marguerite se uită în extremităţile camerei şi luă o expresie dezolată. Deja plîngea. Timp de un minut sau două pe obraji i se scurseră lacrimi din abundenţă.

Deodată, operatorul îi ordonă să vadă o adunare veselă în unghiul opus şi să rîdă. Îi trebuiră numai cîteva secunde pentru ca tristeţea să i se şteargă; subiectul începu să surîdă, apoi să rîdă din toată inima, foarte natural.

Apoi, a devenii rînd pe rînd, un copil de trei ani, un soldat, un om care şi-a luxat genunchiul. De fiecare dată, ca răspundea perfect sugestiilor enunţate şi părea că s-a identificat complet cu noul personaj.

Apoi, la invitaţia domnului Ades, i-am închis ermetic ochii cu ajutorul unor benzi gumate pe care le adusesem, ţinîndu-le bine apăsate pe sprîncene, pleoape şi obraji. De-acum, îi era imposibil să mai deschidă ochii. Dar, pentru a îmbunătăţi condiţiile experienţei, am mai pus, în plus, o bandă groasă de

catifea roşie, în jurul capului ei, la înălţimea ochilor. Dublă siguranţă.

Domnul Ades mă rugă să-i suflu la ureche cîteva instrucţiuni pe care să le transmită subiectului. Astfel, îi murmurai operatorului: «Ridică-ţi braţul drept», Se întoarse către doamna Marguerite, puse el însuşi mîna dreaptă la cîţiva centimetri de ea, apoi o ridică în aer. Rugă subiectul să facă acelaşi lucru.

Doamna Marguerite, cu ochii atît de ferecaţi, nu putea bănui gestul care fusese făcut. Totuşi, îl reproduse imediat, cu o perfectă exactitate.

Domnul Ades reveni la noi şi ceru doamnei prezente acolo, să sugereze o altă mişcare. Ea îi spuse cu vocea scăzută: .«Încrucişază-ţi degetele celor două mîini». Se întoarse cu degetele încrucişate, către subiectul privat de vedere, care fără ezitare, îl imită.

Acum apăru experienţa cea mai interesantă. Domnul Ades, atingînd fruntea subiectului şi dîndu-i sugestia sa, îl aduse în al doilea grad de transă hipnotică. În această stare, puterile latente ale subconştientului manifestară o activitate impresionantă.

Îi ordonă să se aşeze în faţa biroului. Îl ascultă imediat. Ciudată figură, cu greaua banderolă acoperindu-i ochii!

Ne ceru să alegem la întîmplare un pasaj dintr-o carte oarecare. Luarăm o lucrare ştiinţifică în franceză, o deschiserăm din întîmplare la pagina 53, notarăm un anume paragraf şi plasarăm cartea pe birou în faţa subiectului.

Doamna Marguerite luă creionul, în timp ce domnul Ades punea o foaie de hîrtie la îndemîna sa. Apoi spuse, cu o voce fermă:

«Acum, găseşte în carte pasajul ales. Îl vei citi fără dificultate; apoi, ceea ce ai citit vei transcrie pe hîrtia care este lîngă tine. Începi!»

Hipnotizata îşi mişcă un minut creionul, îndreptîndu-şi prin banderolă ochii către pagina imprimată. Apoi se puse pe scris, cu încetineală dar decis.

După ce scrise trei-patru cuvinte, reveni la carte, aplecîndu-şi faţa deasupra paginii, ca şi cum, cu ochii deschişi, ar fi putut citi fiecare rînd. Eram foarte satisfăcuţi de precauţiile noastre, care o împiedicau să o facă. Ea continuă astfel să citească şi să scrie alternativ. Noi o observarăm, nu fără o emoţie cu greu

reprimată. Domnul Ades ne asigură că ea copia exact fiecare cuvînt din paragraf. El nu-i spunea nimic.

Îl rugai să ordone subiectului să sublinieze al doilea cuvît din a doua linie şi al treilea din linia următoare. Ordinul fu dat, şi constatarăm că trăgea încet două linii.

În sfîrşit, se opri. Ne duserăm repede la birou şi examinînd scrisul, îl compararăm cuvînt cu cuvînt, cu originalul imprimat. Acesta era:

În acelaşi timp, pericolul ştiinţific este, aici, mult mai puţin de partea statisticienilor prea zeloşi decît a celor care sînt tentaţi să tragă concluzii după intuiţia lor, asupra unui număr limitat...

Copia era surprinzător de exactă iar cele două cuvinte, corect subliniate. O singură eroare. Doamna Marguerite scrisese «statistici» în loc de «statisticieni». Greşeală curioasă, dar totuşi explicabilă.

Ea nu termină paragraful. Experienţa mi se păru suficientă pentru a dovedi capacitatea ei ciudată.

Altă experienţă interesantă: să o faci să scrie exact acelaşi text, dar cu mîna stîngă. Ea nu era, bineînţeles, ambidextră, dar în starea hipnotică îndeplini această sarcină fără nici o dificultate.

Apoi, domnul Ades îi dictă o serie de numere pentru a le aduna, numere pe care i le indicasem în prealabil. Întîi, ea scrise primul număr dictat 103 în loc de 13.103; atunci reîncepu. În continuare, privată de vedere ,ea reuşi să efectueze două adunări exacte, plasînd fiecare cifră în coloana cerută şi adunîndu-le fără greşeală.

CEEA CEA SCRIS DOAMNA MARGUERITE SUB HIPNOZĂ, AVÎND OCHII LEGAŢI

Experienţa care urmă, arătă imensele posibilităţi potenţiale care se află în profundul fiinţei noastre. Doamna pe care o adusesem, luă în mîinile ei mîinile subiectului şi începu să-şi concentreze toată gîndirea asupra personalităţii soţului ei. După foarte puţin timp, doamna Marguerite îi descria caracterul, talentele, temperamentul şi chiar aspectul psihic al acestui domn absent. Ceea ce fu şi mai extraordinar, ea declară, că el era funcţionar al guvernului.

«Perfect!» exclamă doamna, surprinsă că i se putuseră citi gîndurile astfel.

Cu o altă ocazie, doamna Marguerite, în acelaşi grad de transă, riscă, la dorinţa ei proprie, să-mi sondeze viitorul. Rezultatele fură cît se poate de nesatisfăcătoare. M-am revoltat

în sinea mea, atît de false mi se păruseră predicţiile sale; cîteva luni mai apoi, faptele îmi dădură dreptate.

În schimb, ea reuşi destul de bine să-mi definească caracterul, aspiraţiile, ambiţiile şi scopurile pe care le urmăream. În consecinţă, e clar că, la fel ca peste tot, arta prezicătorului de duzină rămîne o practică dubioasă, chiar dacă se pot trasa direcţiile generale pe care urmează să le ia evenimentele ce apar în viaţa unei anumite persoane.

Ultima experienţă. Subiectul a fost transpus în al treilea grad de hipnoză, cel mai profund. Anumite părţi ale corpului devin atunci insensibile la durere iar operatorul, poate obţine chiar controlul organelor ce funcţionează involuntar.

Domnul Ades frecă palma mîini stîngi a subiectului cu o bucată de lînă, apoi ne trecu un ac din mînă în mînă. Înfipse acest ac în palmă, traversînd-o, şi ieşi pe cealaltă faţă a palmei cîţiva milimetri. Doamna Marguerite nu lăsa să se întrevadă nici o urmă de suferinţă. Din contră, cum i se sugerase că printre noi se află un comediant care face năzdrăvănii, ea începu să se agite veselă. Cîteva minute după, el retrăgea acul. Nu se vedea nici o urmă de sînge, nici pe pielea mîinii nici pe ac. Doar o imperceptibilă pată neagră indica pe unde trecuse.

L-am întrebat pe domnul Ades despre hipnotism.

Era un om cultivat, absolvent al unei universităţi; predase un timp psihologia la un colegiu. De aceea îi plăcea să i se spună «profesorul Eduard». O rămăşiţă de vanitate naturală şi inofensivă. Eu mă adresam lui, în general, ţinînd cont de acest titlu. Cînd i-am solicitat o explicaţie asupra experienţelor sale, mi-a întors o privire pătrunzătoare exclamînd:

«Domnule, voi fi franc cu dumneavoastră. În realitate, noi nu cunoaştem nimic despre forţele misterioase care produc fenomenul de hipnotism. Ceva ce noi nu înţelegem, este tehnica care poate produce aceste fenomene şi condiţiile de urmat pentru a putea obţine succesul sau eşecul. Am descoperit că, în fiecare individ se găseşte o anumită categorie de forţe pe care le numim magnetice şi care la unii, printre care mă număr şi eu, este dezvoltată, pînă la posibilitatea de a acţiona asupra altor persoane, într-o manieră impresionantă, aşa cum aţi şi fost martor. Ea cere, desigur, pentru a exersa, subiecţi receptivi, a căror voinţă să cedeze după un minim de rezistenţă. Cînd am constatat propria-mi putere, am făcut astfel încît să o întăresc

pînă am ajuns cum m-aţi văzut dumneavoastră. Numai operînd constant cu doamna Marguerite am ajuns la rezultatele obţinute în prezent. La început îmi trebuia mult timp pentru a o aduce în starea hipnotică. Doar eforturile şi experienţele continue mi-au permis să reduc toată această durată la cîteva minute. Ce se întîmplă cînd se ajunge acolo? Ea devine un fel de somnambulă, astfel încît, chiar dacă s-ar trage cu pistolul, nu s-ar trezi din semi-transa sa. Doctorii Preyer şi Berger, care au consacrat studii speciale pentru cazurile de somnambulism, au descoperit că aceste persoane, atît timp cît durează starea în care se află, pot vedea foarte bine cu pleoapele închise. De aici, rezultă posibilitatea unei dedublări a conştiinţei şi atunci, existenţa a ceea ce psihologii numesc subconştient este demonstrată. Experienţele noastre stabilesc că, subconştientul, foarte clarvăzător, nu este împiedicat de către limitele materiei. Este, deci, capabil să facă ceea ce în stare de conştienţă, aceeaşi persoană ar crede că e imposibil. Aceasta arată că bănuiala noastră, în ceea ce priveşte limitele, nu este exactă şi că sîntem susceptibili să facem mult mai multe lucruri decît credem. Referitor la asemenea teorii restrictive, hipnotismul eliberează subiectul de ele».

«Prin ce teorie explicaţi dumneavoastră că doamna Marguerite citeşte o carte cu o banderolă legată ermetic la ochi?»

« Mă voi mărgini să afirm că noi nu îndrăznim să statuăm nişte limite pentru subconştient şi că în acelaşi timp, clarviziunea pare să fie una din facilităţile sale naturale. Cu alte cuvinte, subconştientul posedă propriile sale aptitudini, de a vedea, auzi şi simţi, fără ca organele de care depind, ochii, urechile, să funcţioneze.»

Yoghinii din India mi-au dat despre acest fenomen o explicaţie într-o oarecare măsură analoagă celei lui Ades. Ei pretindeau că orice om posedă un „corp-suflet", care comportă şapte centrii nervoşi, situaţi într-un punct vecin al sistemului cerebro-spinal sau al encefalului superior, fiecare din aceşti centri invizibili guvernînd în realitate sensurile noaste fizice. Primul, spun ei, localizat în regiunea sacrală guvernează mirosul; al doilea, gustul, se găseşte în splină; al treilea, la nivelul buricului ţine sub dependenţă simţul văzului, etc. Ceea ce rămîne în afara simţurilor noastre eterne, gîndeau ei, este de

fapt preluat de „corpul-suflet", agent intern a cărui cooperare este indispensabilă pentru funcţionarea cu succes a tuturor simţurilor fizice ale omului. Aceste simţuri sînt doar nişte instrumente; fără aportul „corpului-suflet" devin incapabile să-şi îndeplinească funcţiile. Cu alte cuvinte, vederea, auzul, mirosul, sînt în primul rînd facultăţi fizice. Yoghinii susţin că, prin controlul conştient al atenţiei, prin forţa profundei concentraţii, performanţele subiecţilor hipnotizaţi se pot realiza fără ajutorul operatorului.

Domnul Ades continuă: «Starea hipnotică sustrage atenţia subiectului de la organele fizice, şi chiar, de fapt, de la întreg corpul, subiectul fiind concentrat doar asupra subconştientului, a cărui facultăţi misterioase intră în joc. Dar nu pot spune nimic mai mult. Sînt doar în măsură de a amenaja condiţiile necesare, apoi să observ cum acţionează aceste facultăţi.»

«Am observat că nu faceţi nici o pasă cu mîinile. Credeţi că nu e indispensabil?»

«Cred, domnule, răspunde Ades cu energie, că aceste pase pot fi într-adevăr necesare anumitor operatori, dar în ceea ce mă priveşte, pot să mă lipsesc. Mă bizui în totalitate pe forţa voinţei mele şi pe sugestiile pe care le formulez şi le dau subiectului meu. Experienţa acumulată, m-a convins că secretul hipnotismului rezidă în aceste două virtuţi şi în special, în sugestia făcută calm dar cu autoritate; cred că pasele magnetice sînt necesare doar celor care nu sînt atît de specializaţi pentru a se putea dispensa.» La Cairo, era în sejur pentru o parte a anului, omul care, pe bună dreptate este considerat cel mai faimos fakir al Egiptului modern; l-am numit pe ilustrul Tahra bei. Isprăvile sale au provocat multe controverse; multe erau vocile critice care încercau să trateze reputaţia sa în modul în care el însuşi îşi trata corpul, cu lovituri de cuţit sau de săgeată. Cu toate acestea, practicile sale au interesat un mare număr de distinşi observatori; de cele mai multe ori, chiar i-a convins. Regele Fuad al Egiptului, regele Carol al României, regele Italiei, Victor-Emmanuel, între alţii, au onorat invitaţiile lui Tahra; seniorul Benito Mussolini l-a primit de cîteva ori la palatul Chigi. În loc să se sustragă investigaţiilor, fakirul are obiceiul să le caute. În ceea ce mă priveşte, văzînd mai multe dintre isprăvile sale, executate de o jumătate de duzină de necunoscuţi, în diverse regiuni din India sau Africa, nu

găsesc nici o dificultate în a le găsi posibile; chiar mai mult, cunoscînd omul, ştiu că el posedă efectiv capacităţile ce le revendică. Nu este decît un caz pe care refuz să îl admit, anume, atunci cînd, ca şi acum de altfel, fakirul se diminuează prin discursuri de ocazie pentru a hrăni simplicitatea populară, avidă de fantasmagorii. Poate, totuşi, nu e chiar atît de blamant. «Lumea, îmi spunea el o dată, nu fără tristeţe, în timp ce ne luam ceaiul, lumea m-a forţat să-mi comercializez aptitudinile, să apar ca un virtuoz, în timp ce eu vroiam să fac ştiinţă.»

Eu nu încetez să-l admir, ca fiind primul oriental care refuză să se învăluiască într-o ţesătură de mister şi de aluzii religioase deplasate. Adevărurile despre minunile fakirului pot prin el însuşi să îndepărteze toate non-sensurile pe care tradiţia le-a brodat. Despre realizările sale, el ia o atitudine de bun simţ, rămînînd unic printre celelalte personaje, de mentalitate medievală, iraţională, imobilă, misterioasă, numindu-i pe fakiri. Pe scurt, se forţează de a substitui superstiţia cu ştiinţa.

Înainte de a putea interpreta exact practicile sale, e necesar să înţelegem omul în sine; cel mai bine ar fi, deci, să dau cîteva date pe scurt. Voi reproduce exact ceea ce mi s-a narat. Dar să facem mai întîi cunoştinţă cu el.

Vă imaginaţi poate faţa suptă a unui ascet. În loc de aceasta, reprezentaţi-vă un om mic de statură, cu o alură distinsă; păr negru, pe pielea măslinie, figură calmă, gravă, cu barbă. Îşi acoperă cîteodată capul cu vălul arăbesc, alteori se întîmplă să-l înlocuiască eu pălăria de fetru europeană. Talia sa este cu puţin inferioară celei mijlocii. Poartă, unul după altul, cu egală uşurinţă, costumul arăbesc sau cîte un taior bine croit. Un interes excepţional se acordă ochilor săi superbi, cu o privire pătrunzătoare; atît de tare, albul irisului său se asortează armonios cu negrul de antracit al pupilelor sale. Se arată tot timpul amabil şi blînd, atît de curtenitor cum cei mai buni egipteni au obiceiul să fie. Se exprimă cu atîta modestie şi cu o voce atît de blajină, că auzind-o, nu s-ar crede că te afli în prezenţa unui om susceptibil să dispună de nişte forţe ale naturii care se numără printre cele mai misterioase. El se arată stăpîn deplin pe el însuşi, aşa cum s-a observat întotdeauna la fakirii cu adevărat cultivaţi. Nu s-ar putea număra ţigările pe care le fumează de-a lungul zilei.

«M-am născut, povesteşte el, în 1897, la Tanta, o mică

aşezare, activă, a deltei Nilului, unde se găseşte mormîntul faimosului fakir Sheikh Ayid Ahtnad el Badawi, care trăia în secolul al XIII-lea; acolo se vine în pelerinaj din toate regiunile Orientului. Mama a murit născîndu-mă. Tatăl meu se număra printre „Coptes", creştinii Egiptului. El însuşi cunoştea bine învăţătura fakirilor; avea prieteni care-i împărtăşeau tendinţele. Am crescut deci, într-un mediu favorabil operei mele viitoare. Încă de tînăr, am fost iniţiat în exerciţiile şi practicile tradiţionale fakirilor; tatăl meu îmi fu unul din îndrumători. Nişte tulburări în ţară, în timpul copilăriei mele, ne obligară să o părăsim; tatăl meu, un instructor şi cu mine, plecarăm în Turcia şi ne stabilirăm la Constantinopole. Acolo, am primit o educaţie modernă, am studiat medicina şi am devenit doctor. Din punct de vedere psihologic, această formaţie mi-a fost extrem de utilă dîndu-mi posibilitatea să-mi supun propriile mele experienţe analizei ştiinţifice. Deschisei o clinică în Grecia şi o condusei pentru puţin timp. Acolo am făcut, ceea ce după părerea mea, este cea mai minunată realizare pe care o poate face un fakir, şi anume, resurecţia. Consimţii să fiu îngropat pentru cel puţin 28 ore; scufundat astfel în abisurile morţii, ieşii, la sfîrşitul intervalului de timp fixat, sănătos şi... viu. Arhiepiscopul şi alţi demnitari creştini mi se opuseră; încercară să-mi împiedice experienţa; vedeau în ea şi în doctrinele pe care le oglindea o ameninţare pentru religia lor. Dar autorităţile politice îmi luară apărarea declarînd că orice doctor are dreptul să se îngroape, dacă are chef. Mai mult, cunoştinţele mele ştiinţifice şi doctoratul meu, mă ajutară să aplanez conflictul. Vizitai Bulgaria, Serbia şi Italia. În ultima, mi-am supus experienţele savanţilor celor mai cunoscuţi care acceptară să mă închidă într-un sicriu de plumb, unde corpul meu fu acoperit în întregime de nisip. Capacul se bătu în cuie, apoi, sicriul fu plonjat în fundul unei piscine, în spaţiul ocupat de o şcoală de nataţie. Dar poliţia interveni la capătul unei jumătăţi de oră şi opri demonstraţia, care, natural, pînă atunci îmi ieşise. De acolo, mă dusei în Franţa; aici mi se permise nu numai să refac aceeaşi experienţă dar chiar să o şi prelungesc. Rămăsei douăzeci şi patru de ore într-un sicriu scufundat, cu corpul în stare de catalepsie, în timp ce poliţia şi alte persoane urmăreau cu atenţie demonstraţia pentru a preveni orice impostură, iată două fotografii luate atunci. Prima reprezintă introducerea în coşciug a corpului meu

rigid, în transă; a doua a înregistrat ieşirea coşciugului meu din apă, unde sejurnase douăzeci şi patru de ore. Eram fericit că am putut întreprinde această experienţă, pentru că, mulţi au fost criticii care pretindeau că vor demasca pretinsa bravură a fakirilor indieni îngropaţi de vii, performanţă descrisă chiar de dumneavoastră în cartea despre India. Ei susţineau că fakirii aranjau în prealabil dispunerea unui tub de aer, înfipt în pămînt, care le permitea să respire. Nimeni nu se îndoieşte că aceasta poate veni din partea pseudo-fakirilor, care nu sînt decît nişte scamatori şi iluzionişti. De aceea eu alesesem elementul lichid; transparenţa nu lăsa să scape nimic observatorilor. Doctorii se interesară în special despre această ispravă; puseră la îndoială prin toate mijloacele autenticitatea probei. Dar cum ea se baza pe legile naturii, nu aveam de ce să mă tem.

Dacă apreciez confortul existenţei europene, nu rămîn mai puţin ataşat de ţara mea. De aceea, m-am decis să-mi împart viaţa, în fiecare an, între Egipt şi Europa. Îmi plac europenii şi reciproc, sînt unii care mă apreciază şi mă primesc cu plăcere. Regina Spaniei mi-a telegrafiat o dată să mă invite în ţara ei; îmi trimise chiar şi o escortă oficială care să mă aducă. În rest, nu mă laud prea tare cu isprăvile mele. Trecutul se derulează acum sub ochii mei ca un film surprinzător. Un adevărat fakir este deasupra a ceea ce seamănă o enitate sau un interes material. El duce o viaţă interioară, detaşată de excesivele ambiţii mondene. Îi cunoşti pe fakirii Orientului; cred că trebuie să admiteţi, deci, cazul meu ca fiind unic printre ei. Pentru că, ceilalţi, înţelegînd prin ceilalţi pe cei autentici nu se obosesc a vizita Europa; plus sînt prea mîndri pentru a se supune investigaţiilor. Ei consideră inutil să-şi expună performanţele, pe care voi, europenii, le consideraţi ca pe nişte trucuri şi căror cauze, de fapt, le ignoraţi total. Lucrul mult mai important, aceşti fakiri nu posedă, ca mine, vreuna din limbile voastre - eu ştiu italieneşte şi franţuzeşte. Din cîte ştiu, nici unul nu a urmat vreo facultate de medicină sau de ştiinţă, nu a apreciat la adevărata valoare educaţia modernă. Din contră, în general o dispreţuiesc şi nu-i găsesc decît impedimente; chiar dumneavoastră aţi remarcat. E de la sine înţeles că nu le dau dreptate.»

Am adunat cîţiva doctori şi alţi oameni de diverse profesiuni, cărora le trezisem interesul pentru aceste lucruri insolite.

Împreună, avurăm privilegiul să observăm o serie întreagă de demonstraţii stupefiante, chiar sălbatice, realizate de Tahra bei cu o uşurinţă şi rapiditate de neconceput:

Fakirul îşi părăsise costumul european; el purta o togă lungă de pînză albă. În jurul capului, un voal arăbesc fixat cu un dublu cordon albastru de aur. O stea cu cinci braţe, gravată, legată de un lanţ i se odihnea pe piept; era emblema ordinului a cărui iniţiere o primise. O centură de aur îi înconjura talia. Îşi ţinea braţele încrucişate. Pe parchetul sălii erau plasate diverse obiecte care constituiau materialul folosit în experienţe: o masă încărcată cu cuţite, ace de pălărie, pumnale, beţe de frigărui şi cioburi de sticlă; o altă masă pe care era o planşă plină de cuie ascuţite; un bloc greu de piatră, un cîntar, un ciocan mare; o găină albă şi un iepure gri, amîndouă legate şi ţinute într-un coş; două lame neşlefuite, lucitoare; două capre de susţinere, un cufăr lung, un altul mai lung şi mai lat, un morman de nisip roşu şi două cazmale; cîteva prosoape, bumbac şi alte cîteva nimicuri. O tavă de tămîie ardea, umplînd camera cu un parfum dulce. Doi tineri asistenţi erau gata să-l ajute pe fakir. El însuşi înaintă, dar rămase complet tăcut. Avea aerul unui om foarte distins în lumina discretă a becurilor electrice.

Făcurăm un atent examen al tuturor obiectelor, ca să ne convingem că nimic nu era trucat, chiar dacă nu ne-ar fi trecut prin cap aşa ceva.

Fakirul îşi atinse ceafa cu degetele, strînse tare pielea de acolo într-un anumit punct. Cu cealaltă mînă îşi apăsă tîmplele. Apoi păru că trage dintr-o dată aer pe gură; ca urmare mărul lui Adam se mişcă o clipă. Vreme de aproape un minut, ochii i se închiseră şi se aduse în transă; în acelaşi timp, aruncă un ţipăt subit, particular. Transa lui, deveni totală catalepsie; era într-atît de rigid încît ar fi căzut ca un cadavru dacă ajutoarele nu l-ar fi prins în braţe. Corpul său era acum ţeapăn ca o scîndură.

Pentru prima experienţă, fu dezbrăcat pînă la talie. Unul din asistenţi, fixă cele două lame pe capre, astfel încît Tahra bei stătea cu umerii pe o lamă şi cu gleznele pe cealaltă. Aici un doctor îi notă pulsul; fu surprins să înregistreze un număr normal: 130.

Se cîntări blocul de piatră: 90 kg. Era un cub din granit solid şi zgrunţuros. Ajutoarele plasară greutatea pe pieptul gol al lui Tahra bei, apoi, unul din ei, luînd ciocanul de fier, începu să

lovească neîncetat blocul de piatră. Corpul fakirului rămase în continuare întins, la fel de rigid ca şi fierul; nu cedă nici un milimetru la această îngrozitoare presiune. Pînă la urmă, piatra se rupse în două bucăţi ce căzură zgomotos pe sol. Cei doi asistenţi ridicară corpul pe picioare, susţinîndu-l. Aparent, nu avea habar de ce se întîmplase, nu arăta nici o suferinţă. Doctorii îl examinară cu interes; constatară că lamele nu lăsaseră nici o urmă pe piele. Doar puţin, blocul de granit îi lăsase o urmă roşie pe abdomen. Efectul produs asupra lui era acelaşi şi dacă s-ar fi culcat pe un covor de flori. Această demonstraţie îmi aducea aminte de ceea ce făceau nişte yoghini inferiori din Benares, pe care îi văzusem aşezîndu-se pe cuie înroşite, spectacol de la care plecasem dezgustat mai degrabă decît edificat.

Fakirul fu apoi plasat pe planşa de lemn garnisită de cuie lungi, ale căror vîrfuri se proiectau spre cer. Un asistent se căţără pe el, ţinîndu-i un picior pe torace şi celălalt pe abdomen. Examinat apoi de doctori, nu lăsă nici un indiciu despre cuie. Pulsul de această dată era 132. Îl repuseră pe picioare.

Îl văzurăm tremurîndu-şi pleoapele. Încet, ochii i se deschiseră. Cîteva secunde după, pupilele se treziră. Semăna cu cineva care tocmai iese dintr-un vis în care se afundase profund. Timp de aproape o jumătate de oră, ochii săi păstrară o privire fixă, ca a unui nebun. Încet, încet fakirul revenea la viaţă. Făcu un efort violent pentru a inhala aer, deschizînd gura pînă ce îi văzurăm limba întoarsă pînă în gît. După aspiraţie, îşi introduse degetul în gură pentru a-şi repune limba în poziţie normală.

Atunci fu eliberat complet de starea cataleptică în care se avîntase atît de rapid.

După un repaus de vreo două minute, se supuse altor încercări, pentru a stabili în ce măsură carnea sa era într-adevăr insensibilă sau nu, la durere.

Ceru doctorilor să-i străpungă obrazul cu un ac de pălărie. Unul din ei se execută prompt, traversînd fiecare obraz cu cîte un ac, astfel încît, extremităţile îi ieşiră prin gură. Doctorii ştiu, că există anumite intervale între doi muşchi sau doi nervi, pe unde pielea poate fi străpunsă fără stricăciuni. Astfel, se avu grijă, să se aleagă, pe faţa fakirului punctele unde pericolul era real. Apoi, i se înfipse în obraji beţele de frigărui. Tahra bei, perfect treaz, ştia foarte bine ce i se întîmplă, dar părea că nu resimte nici o senzaţie dureroasă.

Ceea ce urmă fu şi mai impresionant. Fakirul autoriză un alt doctor să-i plonjeze un pumnal gros în gît, în faţa laringelui, vîrful reapărînd după ce arma traversase cîţiva milimetrii din carne. Cîţiva doctori, de natură sceptici şi pe bună dreptate, începură să-i observe pupilele cu atenţie, pentru a nota dacă se contractă sau se dilată. Acest examen permitea să se depisteze prezenţa vreunui drog, dacă subiectul luase în prealabil pentru a se insensibiliza. Dar, ochii apărură ca fiind perfect normali. Armele odată retrase, nici o picătură de sînge nu pătă pielea. Cîţiva doctori fură atît de surprinşi încît insistară să taie faţa fakirului cu cioburi de sticlă şi să-i străpungă gîtul cu tot felul de ace. Acelaşi rezultat; nu apăru nici măcar o pată de sînge. Cîteva săgeţi şi ace de păr în umeri şi piept nu produseră, de asemenea, nici un efect.

Pentru a ne arăta că posedă şi o altă facultate misterioasă, fakirul îşi înfipse în piept un cuţit de tăiat carne imens; şi-l retrase fără ca rana să-i sîngereze. Un doctor îşi exprimă dorinţa de a vedea sînge curgînd, pentru a fi sigur că Tahra bei era într-adevăr rănit. Imediat, acesta făcu să-i ţîşnească sîngele, pînă ce tot toracele îi fu inundat. Spectacol mai degrabă hidos. Doctorul odată satisfăcut, egipteanul îşi opri torentul de sînge, ceea ce ului toată adunarea. Zece minute mai tîrziu, rana era practic vindecată.

Unul dintre noi, luînd o torţă arzîndă, o trecu de-a lungul piciorului stîng al fakirului, pînă către mijlocul pulpei. Auzirăm pielea sfîrîind uşor sub efectul căldurii, dar faţa îi rămînea imobilă, senină, impasibilă.

Un alt doctor, încă neconvins, bănuia că Tahra bei luase în secret un drog puternic; astfel, în timpul încercării cu focul îi examină bătăile inimii. Rezultat negativ. În cazul că subiectul ar fi suferit cea mai mică durere, fără a o lăsa să se întrevadă sau chiar stăpînindu-şi-o printr-o voinţă prodigioasă, inima l-ar fi trădat printr-un ritm foarte accelerat, faţa i-ar fi pălit şi încă alte semne i-ar fi marcat această suferinţă secretă.

Alte experienţe, constară din înţepături cu nişte săgeţi lungi, în carnea de deasupra inimii şi în străpungerea braţelor dintr-o parte în alta.

Apoi, animalele fură cele asupra cărora îşi demonstră puterea, întîlnită cîteodată şi la yoghinii indieni. Adusesem un iepure şi o găină, la cererea lui Tahra bei; îi pusesem într-un coş

pe una din mese. Îşi îndreptă acum privirea asupra lor.

Luă iepurele şi îi aduse labele din spate în jurul gîtului. Animalul încercă de două-trei ori să-i reziste, dar fakirul îi făcu cîteva pase cu mîna pe deasupra capului. Fu suficient pentru ca iepurele să se întindă pe spate şi rămase imobil ca un mort. Ochii îi rămăseseră larg deschişi; remarcarăm că, în pofida rigidităţii corpului, pupilele se mişcau din cînd în cînd, dovedind astfel că animalul era treaz, chiar neputicios fiind. Pentru a fi siguri, unul dintre noi se apropie şi îi atinse ochii eu degetul; imediat ochii se închiseră, apoi se redeschiseră. Deci animalul era pe de-a întregul conştient, chiar dacă nu-şi putea exercita voinţa.

Tahra bei îl lovi uşor pe gît. Iepurele scoase un ţipăt, sări, se repuse în picioare şi începu să alerge vesel în jurul mesei. Sănătos, voinic, nu resimţea nimic de pe urma penibilei experienţe al cărui subiect fusese.

Găina fu supusă aceluiaşi tratament, dovedind aceeaşi supunere ca şi iepurele. Tahra bei putea să-i impună orice poziţie îi trecea prin cap şi să i-o menţină oricît voia. Ne informă apoi că, din acel moment, corpul său nu mai era insensibil la suferinţă, acest prerogativ neputînd dura mai mult de 20-25 minute după intrarea în transă. Cu alte cuvinte, redevenise un om perfect normal.

«Dacă mă loviţi acum, la întîmplare, cu un cuţit, e sigur că voi urla de durere» afirmă el.

Ca ultimă experienţă, avu loc cea mai remarcabilă performanţă din acea seară; fu îngropat de viu. Condiţiile, verificate de noi, fură mai presus de orice bănuială de escrocherie.

Tahra bei dori ca noi să fixăm dinainte ora şi minutul cînd să iasă din transa în care urma să intre. Ne rugă deci să-l ţinem îngropat o oră şi jumătate, ca şi cînd ar fi vrut să evite să se trezească cu cinci minute mai tîrziu.

Fu adus coşciugul în mijlocul camerei, după care examinarăm solul. Era pardoseală, acoperită cu mozaic, ca mai peste tot în Egipt; deasupra, nimic altceva decît plafonul altei camere, căci ne găseam într-unul din aglomerările de imobile ale cartierului european din Cairo. Recunoscurăm că nu se putea ascunde nici o trapă pe acolo. Pentru a îndepărta ultimile dubii, puserăm pe pardoseală un covor simplu şi pe covor

coşciugul.

Tahra bei procedă conform obiceiului pentru a se pune în starea de auto-catalepsie. Strînse degetele pe arterele de pe ceafă şi pe centrii nervoşi de la tîmple. Îşi întoarse limba în gît şi brusc, aspiră aer. În cîteva minute rezultatul era perfect. Respiraţia i se opri, fluxul sanguin la fel, tot corpul i se înţepeni. Căzu pe spate, în braţele ajutoarelor sale, iar doctorii care îl examinaseră, certificară că nu constataseră nici bătăi ale inimii, nici respiraţie.

Asistenţii săi îi umplură atunci urechile, nările şi gura cu bumbac. Corpul rigid, ca o statuie, fu culcat în sicriu. Era greu de spus cu ce Tahra bei era diferit de orice alt cadavru aşezat în coşciug. Această faţă cenuşie, acest „mort viu" nu dădea nici cel mai mic semn de viaţă.

Luîndu-şi casmalele, asistenţii umpură în scurt timp sicriul eu nisip fin roşu, astfel încît corpul dispăru în întregime. Apoi îi puseră capacul, care fu bătut în cuie.

Odată terminat, asistenţii aduseră şi cufărul mai mare şi-l aşezară pe pămînt, lîngă sicriu. Ridicîndu-i capacul, depuseră coşciugul şi apoi umplură restul cu nisip, pînă acesta nu se mai văzu.

Ne instalarăm pentru o veghe de o oră şi jumătate, în timp ce Tahra bei stătea, imobil, în pseudo-sicriul său cu nisip.

Controlaserăm, examinaserăm foarte atent toate elementele straniei performanţe, materialul şi operaţiunile. Dacă fakirul va supravieţui unei asemenea încercări, vom fi forţaţi să ne închinăm în faţa capacităţilor sale extraordinare. Timpul fixat se scurse. Fideli promisiunii noastre, puserăm să se scoată nisipul, să se extragă coşciugul şi să i se deschidă capacul. Fakirul apăru, în continuare întins, ţeapăn ca un cadavru, cu pielea de culoare gri-pămîntiu, care caracterizează morţii.

Aparent, era imposibil să mai fie în viaţă. Rigiditatea persista; fu plasat pe un scaun.

După cîteva minute, îşi făcură apariţia primele semne de revenire la viaţă. Pleoapele începură să tremure; apoi se manifestă ritmul unei respiraţii uşoare; treptat, întregul corp se reanimă.

Nu trecură mai mult de douăsprezece minute pînă ce Tahra bei redeveni el însuşi; stătea acolo aşezat, întreţinîndu-se cu noi despre strania sa experienţă.

«Dormeam atît de porfund, ne spuse el, că nu ştiu nimic din ce mi-aţi făcut. Îmi aduc doar aminte, că am închis ochii în această cameră şi că, prin misteriosul proces de post-sugestie, m-am trezit exact la momentul pe care mi l-am propus.»

Astfel, luă sfîrşit seara aceasta memorabilă, petrecută în compania unui omuleţ stupefiant, capabil să facă un miracol dintr-o clipire.

Am plecat cu sentimentul că materialismul, deja nesigur, nu mai poate avea viitor; îmi părea că secolul nostru îi va aduce lovitura de graţie. El nu a contribuit niciodată la explicarea misterului despre spirit.

Anumiţi savanţi pesimişti au prezis că pămîntul va sfîrşi sub forma unei planete de gheaţă, rotindu-se într-o imensitate vidă. Se poate. Dar sfîrşitul omului nu poate fi chiar aşa de exasperant. De ce? Pentru că omul e mai mult decît un corp.

RITUL SECRET AL TEMPLELOR EGIPTENE

Răspunsul pe care îl căutam explicînd misterul asasinării legendare a lui Osiris, l-am primit în sfîrşit, după ce am urcat pe Nil şi am început să studiez marele templu, cel mai bine conservat din Egipt, acela al zeiţei Hathor, la Denderah; supravieţuirea sa se datorează nisipului moale şi cald care l-a acoperit complet mai mult de o mie de ani. În partea de nord, am urcat o scară extrem de îngustă şi stricată. În drum, m-am oprit ici şi colo pentru a examina la lumina torţei scenele sculptate care îmbrăcau pereţii pe parcursul acestor trepte. Ele reprezentau procesiunea rituală de cea mai mare importanţă a templului de la Denderah, aceea a anului nou, care înainta, faraonul însuşi deschizînd marşul. Preoţi, hierofanţi deţinători de mistere, purtători de steaguri, defilau astfel pe pereţi, cum au făcut-o fiind în viaţă, de jos, pînă în capătul aceleiaşi scări. Împreună cu ei, am ajuns şi eu din întuneric în plin soare strălucitor şi printre pietrele uriaşe de pe acoperiş, la un mic templu care se ridica, singuratic, într-un colţ al acestui acoperiş în terase. El era sprijinit de coloane pe care vedeai capul lui Hathor.

Am intrat acolo şi am recunoscut un sanctuar unde misterele

lui Osiris au fost celebrate pînă în epoca Ptolomeilor. Pe suprafaţa pereţilor, reliefuri sculptate îl arătau pe Osiris întins pe un pat, înconjurat de asistenţi şi de focuri de tămîie. Hieroglife şi picturi gravau toată istoria morţii şi învierii lui Osiris; inscripţii reproduceau textul rugăciunilor corespunzătoare orei douăsprezece noaptea.

M-am aşezat pe podeaua care făcea parte din acoperişul templului mare şi am încercat să meditez asupra vechii legende. Sondînd asiduu şi profund, s-a făcut lumină în mintea mea, adevărul compunîndu-se din fragmentele disparate, care în cursul secolelor îmbrăcaseră forma unor poveşti fantastice: Osiris îmbucătăţit şi apoi refăcut bucată cu bucată.

De unde mi-a venit cheia enigmei? Dintr-o reminiscenţă bruscă; m-am revăzut în camera regelui, în inima Marii piramide, înconjurat de tenebre, avînd viziunea a doi preoţi, dintre care unul aducîndu-mi corpul în transă, mi-a condus spiritul la conştiinţa clară. Practic, corpul meu adormit era atunci în comă; viaţa se menţinea doar printr-o respiraţie total inconştientă; adevăratul element vital se eliberase. Eram un om mort, din care sunetul părăsise corpul. Dar experienţa odată terminată, m-am reîncarnat şi aparenţa morţii s-a şters. Aceasta nu este oare o adevărată înviere, reîntoarcerea la existenţa terestră după ce ai aruncat o privire în cealaltă? Nu este o existenţă conştientă dincolo?

M-am ridicat şi am examinat din nou picturile de pe pereţi pentru confirmarea iluminării primite. Osiris zăcea, întins, aparent mort; ai fi spus că este un cadavru îmbălsămat şi introdus într-o mumie. Totuşi, toate detaliile indicau pregătirea unei eeremonii destinate unui om viu: corpul în transă al candidatului, preoţii de serviciu, cădelniţele pentru uşurarea transei.

Astfel se explicau şi rugăciunile de recitat noaptea. Deoarece aceste iniţieri aveau loc întotdeauna la căderea întunericului. Candidatul era adus în transă pe o durată variabilă; cu cît era mai înalt gradul său de iniţiere, cu atît mai profundă şi mai lungă transa. Preoţii îl vegheau pe parcursul orelor din noapte ale transei.

Aceasta era piesa regizată în ritualurile misterelor din timpuri imemoriale. Şi semnificaţia sa? Uciderea lui Osiris se identifica cu uciderea aparentă a fiecărui candidat la misterele

sale, adică la uniunea spirituală cu Osiris, fondatorul lor.
Structura arhitecturală a celor mai vechi temple se baza întotdeauna pe un plan dublu; fiecare din sanctuarele sale conţinea două părţi, una pentru religia obişnuită şi una pentru misterele ascunse. Acest ultim spaţiu era complet rezervat, amenajat separat în sanctuar.
Prin mijloace hipnotice, conţinînd puternice fumegaţii, pase mesmetice în lungul corpului asociate cu utilizarea unei baghete magice, candidatul era cufundat într-o stare de transă semănînd cu moartea, lipsindu-i orice simptom de viaţă. Corpul rămînea inert dar sufletul continua totuşi să-l întîlnească printr-un fir magic vizibil clarvăzătorului iniţiator; astfel, cu toată suspendarea completă a existenţei animate, funcţiile vitale se menţineau. Toată semnificaţia şi intenţia acestei iniţieri constau în instruirea candidatului asupra faptului că „nu există moarte". Aceasta i se insufla în modul cel mai clar şi practic posibil, făcîndu-l să experimenteze asupra procesului obiectiv al morţii, făcîndu-l să intre misterios într-o altă lume. Transa era atît de profundă încît candidatul era aşezat într-o ladă-mumie împodobită cu picturi şi inscripţii, al cărei capac era încuiat şi sigilat. În toate privinţele era condamnat la moarte!
Dar, odată împlinită durata fixată pentru transă se deschidea lada şi prin metode adecvate se opera trezirea. Astfel, rămăşiţele detaşate simbolic din corpul lui Osiris îşi reluau locul şi el revenea la viaţă. Această înviere fictivă nu era altceva decît învierea reală a candidatului la misterele lui Osiris!
Capela în care mă aflam fusese odinioară teatrul a mai mult decît o singură astfel de «asasinare» şi de «înviere». Ea era, pe atunci, mobilată cu un pat şi cu tot materialul necesar pentru iniţiere. După ce candidatul trecuse prin starea de transă şi era gata pentru a fi trezit, era transportat într-un colţ unde, primele raze ale soarelui care răsărea, cădeau drept pe faţa sa, încă adormită.
S-a stabilit că în cele mai vechi timpuri, mulţi preoţi egipteni de rang superior şi titularii înaltei preoţii erau versaţi în cunoaşterea misterelor hipnotice şi magnetice putînd să-i facă pe subiecţii din experienţele lor să cadă într-o stare cataleptică profundă, asemănătoare morţii. Marii preoţi puteau să facă mai mult chiar decît hipnotizorii moderni, căci *ei ştiau cum să menţină la un candidat spiritul treaz, în timp ce corpul era în*

transă, făcîndu-l să realizeze o serie de experienţe mai mult decît normale, de care îşi amintea odată revenit la starea de conştiinţă ordinară. În felul acesta ei puteau să-i imprime o înţelegere a naturii sufletului omenesc şi, obligîndu-i sufletul să iasă din corp temporar, să îl facă să perceapă existenţa unei alte lumi, aşa zisa lume a spiritului, despre care picturile de pe lada-mumie prezentau simboluri semnificative. Astfel, egiptenii gravau pe capacele sarcofagelor, desenau şi colorau pe sicriele mumiilor sau plasau pe vinietele ce ilustrau cărţile sfinte, un curios omuleţ-pasăre, zburînd de la mumie sau stînd pe ea. Era o pasăre cu cap şi braţe de om; o reprezentau uneori întinzîndu-se pînă la nasul mumiei, ţinînd cu o mînă un văl umflat, imaginea suflului şi cu alta o cruce răsucită, imaginea vieţii. Fie că le găseşti acolo sau înscrise pe rulouri de pergament, fie gravate pe granit, simbolismul acestor hieroglife stranii ne ilustrează întotdeauna aceeaşi doctrină a existenţei unei lumi spirituale. *Cartea morţilor,* vorbind de morţi, se referă de fapt la morţii-vii, intraţi în transă atît de profund, ca în moarte, corpul imobil şi ţeapăn, sufletul plecat în altă lume. Ea se referă la iniţiere. Într-un mod misterios, această altă lume, pătrunde în lumea noastră şi aceste spirite pot fi foarte aproape de noi, muritorii. Nimic nu se pierde în natură, este o axiomă ştiinţifică; cînd un om dispare din această lume, lăsînd în urma lui un corp inert şi insensibil, se poate prea bine să reapară în eter, invizibil pentru noi, vizibil pentru fiinţele eterate.

Cu toate că acest proces de iniţere prezenta toate caracteristicile exterioare ale hipnotismului modern, el depăşea cu mult metodele experimentatorilor noştri, care ating subconştientul dar nu pot să-i facă pe subiecţii lor conştienţi de planuri de existenţă mai profunde.

În credinţa populară, Osiris era un personaj care suferise martiriul şi moartea, apoi se sculase din mormînt. Numele său a devenit pentru popor sinonimul chiar al supravieţuirii; cîştigul imortalităţii a dat fiecăruia speranţa aceluiaşi cîştig după moarte.

Se credea în mod curent în imortalitatea sufletului şi într-o viaţă dincolo de mormînt. Se credea, de asemenea, că în timpul trecerii la această viaţă nouă, zeii judecau sufletul şi stabileau numărul de acţiuni bune şi rele din trecut. Cei răi primeau o pedeapsă dreaptă; cei buni intrau în împărăţia celor fericiţi, uniţi

cu Osiris. Aceste noţiuni conveneau destul de bine maselor; ele aduceau spiritelor necultivate tot atîtea perspective pe cît puteau să le conceapă convenabil. Nu le bănuiai astfel de filozofări profunde sau de explicaţii psihologice subtile. Toate aceste mituri, legende şi fabule populare trebuiau înţelese în parte simbolic, în parte istoric, conţinînd o semnificaţie raţională şi un adevăr interior singur real. Pentru a menţine vie această învăţătură, clerul templelor nu folosea numai ritualul său, ci dădea în public, la anumite date, reprezentaţii dramatice, simbolice, expunînd poporului istoria lui Osiris. Un foarte mic număr de astfel de întruniri se încadra în categoria misterelor. Dacă prin acest cuvînt avem în vedere versiunea populară uşor de înţeles ca în jocul misterului la vechii greci sau ca în taina patimilor în evul mediu şi mai tîrziu, şi chiar în drama lui Hristos care se reprezintă la Oberammergau, în Bavaria. Dar adevăratele mistere nu trebuie confundate cu acestea; niciodată îndeplinite public; ele erau altceva şi mult mai mult decît nişte piese de teatru. Şedinţele publice erau simbolice şi sacre, dar nu revelau auditorului nici un secret. Deci nu trebuie să asimilăm vechile spectacole populare ale morţii şi învierii lui Osiris cu misterele intime. Ceremoniile populare, devoţiunile personale şi reprezentaţiile publice erau destinate maselor, cărora li se potriveau admirabil. Dar, o doctrină mai filozofică şi practicile secrete se adresau intelectualilor. Egiptenii instruiţi şi cultivaţi spiritual, nobilimea, cei de sus, nu le ignorau; dacă aveau o înclinare în acest sens, încercau să se iniţieze.

Templele conţineau clădiri particulare şi izolate pentru mistere, pe care le celebrau numai cîţiva preoţi aleşi, puţini la număr, care erau numiţi hierofanţi. Aceste rituri secrete se îndeplineau separat şi în afara ceremoniilor cotidiene de adorare a zeilor. Chiar egiptenii numeau aceste rituri speciale «mistere». Diverşi iniţiaţi au făcut aluzie la caracterul mai mult decît normal al marilor mistere cu care dramele rituale aveau puţine afinităţi. De exemplu, unul dintre aceşti iniţiaţi declara că «mulţumită misterelor, moartea nu este un rău, ci un bine, pentru muritori». Aceasta nu putea să însemne decît un lucru: lui însuşi i se întîmplase să devină un cadavru şi cîştigase din această experienţă un mare profit. Textele hieroglifice vorbesc despre un astfel de om ca fiind «născut a doua oară» şi ca fiindu-i permis să-şi adauge la nume, cuvintele «cel care şi-a

reînnoit viaţa»; din anumite inscripţii mortuare arheologii mai descoperă încă această frază, descriind starea de spirit a defunctului.

Care erau cele mai mari secrete pe care le învăţau candidaţii ce reuşeau la iniţierea în mistere?

Aceasta depindea de gradul pe care îl atingeau, dar, în mare, experienţele lor se pot condensa în două rezultate care sînt miezul revelaţiilor obţinute astfel de ei.

La primele grade, candidaţii erau familiarizaţi cu sufletul omenesc, reprezentat în sistemul de hieroglife de un omuleţ-pasăre; ei rezolvau misterul morţii. Ei învăţau că, dispărînd dintr-o stare a existenţei, reapăreau în alta; că moartea afectează corpul de carne dar nu distruge spiritul, eul. Ei învăţau de asemenea că sufletul nu numai că supravieţuieşte distrugerii învelişului muritor, dar el şi progresează către cele mai înalte sfere.

La gradele superioare, ei făceau cunoştinţă cu sufletul divin; erau puşi în comuniune personală cu Creatorul; se găseau faţă în faţă cu Divinul. Primeau explicaţia exactă a căderii omului, decăzut din starea sa spirituală primitivă. Învăţau istoria intimă a Atlantidei, istorie atît de strîs legată de cea a căderii. Apoi erau ridicaţi de la o sferă la alta, pînă ajungeau la cea mai înaltă conştiinţă spirituală de care se bucurase omul la origine. Astfel, continuîndu-şi pelerinajul în timp, ei culegeau comorile eternităţii.

Ajuns la acest punct al impresiilor şi relatărilor de călătorie, nu este în afara subiectului, de a insera cîteva descrieri ale diverselor instituţii renumite în vechile mistere, împrumutîndu-le de la un om care a trăit într-o epocă clasică şi a fost el însuşi iniţiat, ajungînd cel puţin la primele grade. Angajat prin jurămînt să nu reveleze în amănunt ceea ce a experimentat, el n-a putut da decît explicaţii generale şi aluzii puţin conturate. Această relatare este totuşi textul cel mai complet pe care îl cunoaştem de la un iniţiat. Îl datorăm lui Apulee, iniţiat în primele grade ale misterelor lui Isis, autorul unei autobiografii «Lucius»; acest personaj este văzut acolo bătînd la poarta templului, în graba sa de a cîştiga cunoaştrea secretă.

Misterele egiptene au fost multă vreme ţinute la adăpost de străini. Abia într-o epocă mult mai tîrzie, un mic număr dintre ei au fost admişi şi iniţiaţi. Aceştia aproape întotdeauna şi-au ţinut

cuvîntul dat, de a păstra secretul. Regulile de admitere erau stricte şi severe.

«O zi după alta, scria Apulee, dorinţa mea de a fi admis la mistere creştea; mergeam să-l caut pe marele preot, fără încetare, implorîndu-l să consimtă pe loc să mă iniţieze măcar în secretele nopţii. Dar el, caracter de neclitit, renumit prin respectrea riguroasă a legilor stricte ale credinţei, respingea cererile mele prin cuvinte bune şi blînde precum părinţii îndepărtează dorinţele premature ale copiilor lor; el calma marea tulburare a spiritului meu evocînd speranţa consolatoare a unei fericiri mai mari. Căci, spunea el, ziua iniţierii este determinată pentru fiecare om prin ordinul zeiţei iar preotul destinat serviciului ei este şi el ales după voinţa sa. El m-a invitat să aştept, ca ceilalţi, toate aceste ordine, cu o răbdare pioasă, avertizîndu-mă că era de datoria mea să reprim cu hotărîre ardoarea excesivă şi impetuozitatea, să evit aceste două păcate şi să nu mă arăt nici cu întîrziere la apel, nici cu nerăbdare, atîta timp cît n-am fost invitat. Căci porţile infernului şi puterea vieţii sînt în mîinile zeiţei şi însuşi actul de consacrare este privit ca o moarte voluntară, ca punînd viaţa în pericol, cu atît mai mult cu cît zeiţa preferă pe cei a căror viaţă se apleacă spre sfîrşit şi care sînt în pragul nopţii; acestora, puternicele mistere ale zeiţei le pot fi încredinţate în siguranţă. Acestor oameni, zeiţa, prin voinţa sa, le asigură o nouă naştere; care îi plasează la punctul de plecare într-o nouă etapă de viaţă. Astfel, şi tu, trebuie să aştepţi ordinul cerului.

Ori, bunăvoinţa marii zeiţe nu mi-a înşelat mult aşteptarea, neimpunîndu-mi tortura unei lungi amînări. În obscuritatea nopţii, ordinele sale de loc obscure, m-au avertizat clar că ziua dorită, cînd va împlini rugăciunile mele atît de arzătoare, sosise. Prin dojenirile sale şi alte metode la fel de binevoitoare, zeiţa supremă aducea în spiritul meu fericirea, astfel încît, înainte chiar de ivirea zorilor, alungasem somnul şi mă îndreptam grăbit spre locuinţa preotului. L-am găsit, cînd tocmai ieşea din camera de culcare şi l-am salutat. Eram hotărît să-i cer mai impetuos decît înainte să fiu iniţiat în slujba misterelor, ca pe un lucru care acum mi se cuvenea. Dar, îndată ce m-a văzut, mi-a luat-o înainte şi mi-a spus: *Lucius, preafericitule, fii binecuvîntat, tu, pe care zeiţa augustă binevoieşte să te favorizeze cu bunătatea sa! Ziua îndelung solicitată prin rugăciunile tale constante a sosit;*

din ordinul divin al zeiţei cu multe nume, tu trebuie să fii admis prin intermediul meu la secretele cele mai sacre ale misterelor.

Atunci, luîndu-mă cu mîna sa dreaptă de mîna mea, minunatul bătrîn m-a condus chiar la porţile marelui altar. După ce a celebrat solemn ritul deschiderii grilajului şi a oferit sacrificiul de dimineaţă, a luat din locurile ascunse ale altarului anumite cărţi, ale căror titluri erau scrise cu litere nedescifrabile. S-a întors atunci către templu şi fiind încă semiîntuneric, m-a aşezat chiar la picioarele zeiţei. După ce mi-a încredinţat anumite secrete, lucruri prea sacre ca să le pot dezvălui, mi-a indicat public, în faţa tuturor celor prezenţi să mă reţin timp de zece zile consecutive de la plăcerile mîncării, să mănînc atît cît să pot supravieţui şi să nu beau vin.

Am păzit toate aceste indicaţii cu o grijă pioasă. A sosit în sfîrşit ziua consacrării mele zeiţei. Soarele cobora la apus, seara se apropia, cînd iată, din toate părţile, m-au înconjurat mulţimi de sfinţi iniţiaţi, fiecare din ei, onorîndu-mă cu un cadou, după un vechi obicei.

Apoi, după ce au fost scoşi afară toţi neiniţiaţii, am fost îmbrăcat cu un veşmînt de lînă, pe care nu-l mai purtase nimeni vreodată şi preotul m-a luat de mînă să mă conducă în centrul sanctuarului.

Poate, cititorule entuziast, arzi de curiozitate să ştii ce s-a făcut şi ce s-a spus în acel moment. Ţi-aş povesti dacă aş avea dreptul legal şi dacă ar fi legitim să cunoşti. Dar limba şi urechile ar suferi deopotrivă aceeaşi nefericită otrăvire dacă aş satisface curiozitatea ta. Totuşi, fiindcă, fără îndoială, te frămîntă o dorinţă pioasă, nu te voi mai tortura. Ascultă, deci şi crede, căci ce-ţi spun este adevărat. Am pătruns pînă în apropierea frontierelor morţii, am pus piciorul pe pragul Proserpinei; am fost transportat prin toate elementele. Apoi am revenit pe pămînt. Am văzut soarele strălucind, magnific, în mijlocul nopţii. M-am apropiat de zeii de sus şi de cei de jos; i-am adorat cu ei de faţă. Bagă de seamă; ţi-am spus lucruri pe care, cu toate că le-ai auzit, trebuie să le uiţi.»

După un an, Lucius a fost iniţiat în misterele lui Osiris, superioare celor ale lui Isis.

Printre puţinii străini care au fost admişi să primească iniţierea egipteană se găsesc Platon, Pitagora, Thales, Licurg, Solon, Jamblih, Plutarh şi Herodot. Ultimul, în operele sale, a

făcut aluzii extrem de rezervate la aceasta. El descrie cu amănunte dramele simbolice şi ceremoniile publice la care participa orice asociat la mistere şi care nu era decît de natură rituală, dar refuză
să divulge secretele intime. Iată ce spune despre aceasta: «Asupra acestor mistere, pe care le cunosc fără excepţie, buzele mele sînt obligate să păstreze o tăcere religioasă.»
Să ne adresăm acum lui Plutarh, biograful. «Cînd auziţi de fabulele pe care le povestesc egiptenii despre zeii lor, călătorii, tăierea în bucăţi şi alte întîmplări neplăcute, să nu credeţi că nimic din toate acestea nu s-a întîmplat, ca în aceste relatări. Popoarele au stabilit şi folosit simboluri, unele obscure, altele mai inteligibile, pentru a face înţelese lucrurile divine. În acest mod trebuie să ascultaţi istoriile privitoare la zei; luaţi-le ca interpretări ale unor mituri; primiţi-le cu respect şi cu filozofie.
În momentul morţii, sufletul încearcă aceleaşi impresii ca aceia ce sînt iniţiaţi în marile mistere.
În faţa istoriilor comune şi triviale ale popoarelor care identifică legendele privitoare la aceste divinităţi cu schimbările atmosferice după anotimpuri sau cu creşterea grînelor, însămînţările şi aratul pămîntului care spun că Osiris a fost înmormîntat cînd sămînţa rămîne ascunsă în pămînt şi că renaşte cînd planta începe să crească: trebuie să iei bine seama, pentru a nu degrada, fără să vrei fiinţele divine, de a nu le reduce la vînturi şi curenţi; însămînţări şi arături, fenomene terestre şi variaţii ale anotimpurilor.
Misterele au fost, deci, concepute cu scopul ocrotirii semnificaţiei evenimentelor preţioase ale istoriei.»
În aceste relatări nu este decît o aluzie; este tot ce Plutarh crede că poate divulga. Dar susţine cu tărie că istoria internă a Atlantidei şi a căderii sale era povestită iniţiaţilor. În tratatul său *Despre Iside şi Osiride* acelaşi autor indică scopul psihologic ale misterelor: «Atîta timp cît sîntem pe pămînt, incomodaţi de legături corporale, nu putem avea nici o relaţie cu Dumnezeu, cu excepţia gîndirii filozofice, care singură ne poate face, oarecum să ne apropiem de el, ca în vis. Dar cînd sufletele noastre sînt eliberate (prin mistere) şi pătrund în domeniul a ceea ce este pur, invizibil şi imuabil, Dumnezeu vrea să fie ghidul şi stăpînul lor; în el te odihneşti şi contempli cu o ardoare fără seamăn frumuseţea de care buzele omeneşti nu poate

vorbi».
Plutarh mai menţionează că a urmat iniţierea în misterele lui Isis:
«Prin aceste mijloace, ei pot fi preparaţi pentru a atinge cel mai bine cunoaşterea Spiritului primar şi suprem, pe care zeiţa îi îndeamnă să îl caute. Pentru acest motiv, templul ei se numeşte Iseion, aluzie la această cunoaştere a Fiinţei Eterne, existînd prin ea însăşi, cunoaştere care poate fi astfel obţinută, dacă te apropii de ea într-un mod convenabil».
Iată opinia lui Plutarh, grecul. Ce poate să ne spună un sirian, Jamblih asupra acestor mistere egiptene în care a fost iniţiat?
«Esenţa şi perfecţiunea sînt minunat reunite în zei; prima lor influenţă şi cea mai veche este asupra noastră a preoţilor. O cunoaştere a zeilor se însoţeşte de o întoarcere asupra noastră înşine şi de o cunoaştere mai adîncă a noastră. Vreau să spun că partea cea mai divină din om, ancestral unită cu zeii, fiind instruită de existenţa lor, se va găsi mai tîrziu încătuşată de legăturile necesităţii şi ale destinului fatal. În consecinţă este obligatoriu să consideri cum ar putea fi eliberat omul de aceste legături. Numai cunoaşterea lui Dumnezeu, singura, le va desfiinţa. Acesta este scopul egiptenilor în înălţarea sacerdotală a sufletului la divinitate.»
Un alt iniţiat a fost Proclus. Iată ce a spus: «În toate iniţierile şi misterele, zeii prezintă multe aspecte din ei înşişi uneori, cu adevărat, este o lumină fără formă, care emanînd de la ei, se oferă vederii; alteori, această lumină îmbracă forma omenească; alteori, alta. Anumite figuri nu sînt de zei şi provoacă frică.»
Care a fost mărturisirea nobilului filozof Platon? «În urma acestei iniţieri divine, noi contemplam viziuni simple şi binecuvîntate, care se prezentau într-o lumină pură şi noi înşine, ajunşi imaculaţi, am fost eliberaţi de acest înveliş pe care îl numim corp, de care sîntem acum legaţi ca o stridie de cochilia sa.»
El declara, de asemenea, că ultimul scop al misterelor consta în readucerea omului la principiile pe care rasa noastră le-a pierdut de mult timp.
Homer, care primise iniţierea, a putut adresa cititorilor săi, următorul imbold, în Odiseea:

Să fugim iute, să desfăşurăm pînzele.
Ca să ajungem în ţara noastră natală,
de mult pierdută.

Sub această formă poetică, gîndirea sa o întîlneşte pe a lui Platon.

Un alt iniţiat vestit străin a fost Moise. În realitate, el era evreu doar pe jumătate, unul din părinţi fiind egiptean. «Moise a fost instruit în toată înţelepciunea egiptenilor» spune Noul Testament. Ceea ce înseamnă aceste vorbe, în înţelesul lor adînc, este că înţelepciunea cea mai profundă a egiptenilor i-a fost relevată. Ori aceasta nu putea fi altceva decît cunoaşterea comunicată prin mistere.

Noul Testament declară, de altfel, că «Moise îşi acoperea faţa cu un văl.» Cît despre natura acestui văl, se disting cîteva aluzii în următorul text: «pînă astăzi acelaşi văl se aşterne pe lectura Vechiului Testament.» (Epistola a doua către Corintieni). Rezultă că nu e vorba de un văl de stolă, ci de un văl aşezat asupra a ceea ce exprimă cuvintele, asupra cunoaşterii. Aşadar, vălul pe care îl purta Moise era în realitate jurămîntul de păstrare a tăcerii şi secretului, pe care îl făcuse în cursul iniţierii în mistere.

Înţelepciunea pe care o poseda Moise, o căpătase în celebra şcoală a templului din oraşul On, pe care grecii l-au numit Heliopolis cînd au cucerit Egiptul (Biblia îl numeşte On), oraş dispărut, care se ridica la cîteva mile mai la nord de Cairo.

De-a lungul cîmpiei, o cale sacră se întindea de la baza platoului pe care se înălţau piramidele pînă la acest oraş sfînt, Heliopolis. Heliopolis şi Memfis, alt oraş dispărut, pe care îl vedeai de la piramide, considerau Marea piramidă ca pe sanctuarul suprem al misterelor. Heliopolis, deci, a dispărut şi odată cu el şi templul său; pereţii de cărămidă şi chirpici care înconjurau oraşul şi coloanele templelor sînt acum sub nisip, la o adîncime de douăsprezece picioare. Singur a rămas în picioare, la locul său, obeliscul de granit roşu care indica intrarea. Moise l-a văzut, a trecut pe acolo de multe ori. Este cel mai vechi obelisc care se înalţă încă în ţară. Printre alte spirite studioase, atrase la porţile acestui templu ca fluturii de lampa înţelepciunii, au fost Platon filozoful şi Herodot istoricul. Şi ei au văzut obeliscul, care şi acum rezista acolo, monolit puternic,

dezorientat în singurătatea sa. La picioarele sale, ţăranii îşi ară pămînturile.

El avea ca frate pe celălalt obelisc respingător pe care Thutmes al III-lea l-a ridicat în faţa templului soarelui la Heliopolis şi care acum domină Tamisa, în faţa debarcaderului, la Londra; sub numele de acul Cleopatrei, el aminteşte zgomotoasei şi efervescentei metropole engleze despre o întreagă lume dispărută şi o impunătoare civilizaţie antică.

Obeliscul mîndru părea o sentinelă veghind asupra intrării templului, în timp ce inscripţiile care îi acopereau feţele cu hieroglife gravate adînc, povesteau istoria acestui sanctuar. Dar era mai mult decît o mare săgeată de piatră înălţată pentru a purta inscripţii; era şi un simbol sacru şi orice vîrf de obelisc se termina într-o mică piramidă.

Heliopolis era un mare centru de studii protane şi sacre; se numărau acolo treisprezece mii de studenţi, candidaţi la sacerdoţiu şi profesori. Populaţia sa era considerabilă. Biblioteca sa vestită urma să contribuie mai tîrziu la formarea celei din Alexandria, cea mai renumită în lumea antică.

Tînărul Moise participa la procesiunile ceremoniale în jurul templelor sau studia fîşiile de papirus în bibliotecă. A petrecut acolo multe ore, cufundat în gîndurile sale adînci şi meditaţiile sale solitare.

Excepţional de serios din copilăria sa, Moise a făcut asemenea progrese, s-a arătat atît de instruit şi dotat cu un caracter atît de puternic, încît a trecut cu onoare toate gradele de iniţiere, ajungînd la cel mai înalt din toate, rar obţinut, la cel de adept. Era de departe apt să devină la rîndul său hierofant. Chiar în şcoala în care a studiat, anexă a marelui templu din Heliopolis, cetatea soarelui, a primit această distincţie. El oficia acolo, iniţiind alţi candidaţi în riturile secrete ale lui Osiris, cele mai înalte din toate riturile misterelor.

În acea epocă, el purta un nume egiptean, aşa cum se obişnuia, deoarece naşterea îl făcuse pe jumătate egiptean. Acest prim nume al viitorului Moise era Osarsif. (Să nu se incrimineze aici imaginaţia autorului, am împrumutat această informaţie, ca şi numele templului şi una sau două fapte dintr-o veche povestire a preotului Maneton; ceea ce este în plus rezultă din cercetările mele proprii.)

Cînd a survenit marea întorsătură a vieţii sale, cînd a

acceptat misiunea pe care i-au încredinţat-o destinul şi zeii, a marcat acest eveniment substituind numelui egiptean un nume israelit. Toţi egiptenii instruiţi credeau în puterea numelui. Numele poseda pentru ei o virtute magică. Iată cum Osarsif a devenit Moise.

Faraonul care domnea atunci, caracter dur şi lipsit de spiritualitate, om încăpăţînat şi crud, îi trata astfel pe israeliţi încît persecuţiile au trezit interesul lui Moise şi i-au amintit de sîngele evreiesc ce curgea în vinele sale. Se ştie cum a parvenit să elibereze triburile israelite de sclavie şi captivitate, cum le-a făcut să părăsească valea Goşen şi să ia drumul vechi, istoric, care din timpuri imemoriale ducea din Africa în Asia, acelaşi pe care l-a urmat Bonaparte pe cal, în ziua cînd era să se înece, fiind pe punctul de a ajunge la Suez.

Se pot găsi în Biblie unele fragmente din istoria ulterioară a lui Moise, amestecate supărător cu tradiţii inconsistente.

Primele cinci cărţi ale Vechiului Testament, reunite sub numele de Pentateuc, sînt atribuite lui Moise. Ele conţin substratul înţelepciunii, aşa cum Moise dorea să o comunice poporului său, dar se amestecă acolo date mai mult sau mai puţin istorice relative la creaţia lumii şi la primele rase umane.

Ori Moise, în calitatea sa de adept, cunoştea şi folosea scrierea sacră a iniţiaţilor, adică hieroglifele în cel de al treilea sens al lor, sens spiritual secret. El a scris textul Pentateucului în hieroglife egiptene. Aceste texte puteau fi înţelese doar de preoţi iniţiaţi. Dar, cînd israeliţii s-au fixat în Palestina şi după ce au trecut secole peste ei, cunoaşterea hieroglifelor a scăzut. Încetul cu încetul clerul a devenit din ce în ce mai puţin familiarizat cu aceste caractere şi nu a putut să le mai descifreze decît cu greu. Aceasta nu are nimic surprinzător, dacă ne amintim că în Egipt chiar, în secolul al IV-lea după Isus Hristos, arta interpretării hieroglifelor s-a pierdut total. Cînd, la aproape o mie de ani după exodul israeliţilor, bătrînii poporului au format colecţia cărţilor pe care le numim astăzi Vechiul Testament, dificultăţile traducerii scrierilor lui Moise în ebraică au fost imense. Căci Moise, scrisese cum o putea face un adept, iar bătrînii, cît de culţi ar fi fost, nu erau adepţi. S-au produs frecvent contradicţii; expresii simbolice au fost interpretate ca fapte reale; descrieri hieroglifice luate ca lucruri care ar fi existat; fraze descrise în imagini au condus la erori grave. Un

singur exemplu este suficient: cele şase zile ale creaţiei însemnau pentru Moise şase perioade lungi, numite simbolic zile pentru motive cunoscute de orice iniţiat. Dar cei care le-au tradus literal au crezut că era vorba chiar de şase zile a douăzeci şi patru de ore.

Rezultatul: primele cărţi ale Bibliei prezintă ciudăţenii cînd le interpretezi literal, ciudăţenii, deoarece ştiinţa zilnic confirmă aceste texte asupra multor puncte. Dar lectura lor devine extrem de rodnică alunei cînd îi proiectezi lumina adusă de înţelegerea a ceea ce se învăţa în templele misterelor din Egipt.

Moise trebuie deci revendicat ca unul din personajele cele mai însemnate, apărînd din transa obscură a iniţiaţilor.
